

89

B01-1989

90

JAARVERSLAG

1989 – 1990

89

BOEKMANSTICHTING

89

90

90

89

Boekmansichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 245732

90

(060.555) 061.6 : 7/8

Boekmanstichting

Jaarverslag 1989-1990

Amsterdam, 1991

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

Boekmanstichting, Herengracht 415, 1017 BP Amsterdam
Ontwerp omslag en lay-out: Thijs van Delden
Verzorging binnenwerk: Ludo Grooteman
Typewerk: Marianne Spee en Mies van Splunter
Druk: Krips Repro Meppel

INHOUD

Bestuur	5
Dagelijks bestuur	5
Algemeen bestuur	5
Personeel	6
Financiën	8
Projecten en onderzoeken in de periode 1989-1990	9
Kunst en overheid, beleid en praktijk	9
Principe versus pragmatisme	10
Daar ga je toch niet heen?	10
Het leven als leerschool	11
Overheid en kunst in Nederland	12
Directies, collecties en commissies	12
Culturele coëxistentie	13
Illegale kunsthandel en bescherming van het cultureel erfgoed	13
Jaarboek Kunst en beleid in Nederland 4	13
Kwaliteit te koop	14
Prijzen gerangschikt	15
Kunst, kroniek en parlement 86-89	15
Alles is in beginsel overal (maar de Mosselman is nergens meer)	16
Kunst en staat	16
De hulpbehoevende mecenas	17
Boekmancahier: kwartaalschrift over kunst, onderzoek en beleid	19
Bibliotheek	21
Voorlichting en documentatie	23
Buitenlands cultureel beleid (literatuurlijst)	23
Culturele Pool (Cupo)	23
Contactdagen kunstonderwijs, kunstonderzoek	24

Commissie inventarisatie en programmering kunst- en cultuuronderzoek	25
De Boekman-Scriptieprijs	27
Internationale contacten	29
Circle	29
Lopende projecten en onderzoeken 1991	31
De ontwikkeling van galleries in Nederland	31
Bescherming van culturele goederen door Nederland	31
Klankrechtwijzer	32
Inventarisatie opvattingen restauratiemethoden	32
Opkomst en ondergang van videokunst in Nederland	33
Decentralisatie van geld voor beeldende kunst	34
Geschiedenis van de Vereniging Het Concertgebouworchest	35
Sociaal-democratie en cultuurbeleid	35
Jaarboek Kunst en beleid in Nederland 5	36
Manifestaties/presentaties 1989-1990	37
Publikaties Boekmanstichting	41
Activiteiten medewerkers Boekmanstichting	45
Bijgewoonde congressen/symposia	45
Commissies/begeleidingsgroepen	46
Bijlage	47
Register Boekmancahier 1e en 2e jaargang 1989-1990	48

Bestuur

In de periode 1989 en 1990 heeft het bestuur zonder vacatures gefungeerd. In de loop van de verslagperiode gaf de waarnemer van de Stafdirectie Cultuurbeleid, H. Withaar, te kennen dat hij zijn waarnemerschap namens het ministerie in het bestuur wenste te beëindigen. Dit besluit vloeiende voort uit een algemene maatregel van het ministerie om - behoudens uitzonderingen - enige afstand tussen de overheid en de gesubsidieerde instellingen in acht te nemen. De besprekingen met WVC werden, mede in relatie tot het beëindigen van het waarnemerschap, op andere leest geschoeid. Twee keer per jaar wordt van gedachten gewisseld over de begroting, de jaarrekening, het werkplan en de beleidsvoornemens. In de verslagperiode waren namens de Boekmanstichting aanwezig de leden van het dagelijks bestuur en de heren Withaar, Adams en Van IJsselmuiden van de Stafdirectie Cultuurbeleid, gesecondeerd door medewerkers van de financiële afdeling van het departement.

Dagelijks bestuur

Op 31 december 1990 was het bestuur als volgt samengesteld:

A.J.F. Köbben, voorzitter;

J.C. Dona, penningmeester, op voordracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten;
Mevrouw C. van Lakerveld, vice-voorzitter, op voordracht van de Nederlandse Museumvereniging.

Algemeen bestuur

G. Brinkgreve, op voordracht van de Stichting Nationale Contactcommissie voor Monumentenbescherming;

mevrouw I. Günther, op voordracht van het Interprovinciaal Overleg;

mevrouw J. Loeb, op voordracht van de Federatie Nederlandse Vakbeweging;

G.W. Padt, op voordracht van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen;

L. Samama, op voordracht van de Raad voor de Kunst;

C. Schepel, op voordracht van het Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur.

In de loop van de verslagperiode kwam ten gevolge van het intrekken van subsidie een einde aan het voortbestaan van het Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur (NOGC). Het bestuur besloot de vertegenwoordiger van het NOGC, C. Schepel, te vragen zijn zittingstermijn af te maken. Deze stemde daarin toe. Voorts werd na discussie in het bestuur besloten aan de Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) te vragen op te treden als voordragende instantie, in plaats van het NOGC. De overweging die daarbij speelde, was dat de betrokkenheid tussen de diverse universiteiten en de Boekmanstichting de laatste jaren aanzienlijk is vergroot. De VSNU deelde mee in te gaan op het verzoek. Te zijner tijd zal een voordracht worden gedaan.

Personeel

In de jaren 1989 en 1990 vertoonde het bestand aan vaste medewerkers van de Boekmanstichting weinig wijzigingen. Afscheid werd genomen van mevrouw I. Wienesen-Blokker die bijna twintig jaar bij de Boekmanstichting heeft gewerkt. Over haar afscheid wordt elders verslag gedaan. Voor haar in de plaats kwam mevrouw M. Spee, nadat eerst voor korte tijd mevrouw J. Kaars en mevrouw J. Schneider aan het secretariaat verbonden waren. Afscheid werd ook genomen van T. Jansen die na een lang dienstverband door langdurige ziekte werd getroffen. Het bestuur en de staf namen het besluit voor de openstaande vacature een econoom te benoemen. Voordat deze vacature definitief wordt ingevuld, is besloten om voor enige tijd economische expertise in te huren bij de Stichting voor Economisch Onderzoek te Amsterdam. In een later stadium zal alsnog worden geprobeerd een vaste medewerker met economische onderzoekservaring aan te stellen.

De wetenschappelijke staf werd verder aangevuld met mevrouw T. Pronk. Zij heeft tijdens haar dienstverband bij de Boekmanstichting een studie gedaan aan de Juridische Faculteit van de Universiteit van Amsterdam die zij in 1989 afrondde. Haar aanstelling bij de wetenschappelijke staf is ingegaan per 1 januari 1990 en geldt voor 50 procent van de werktijd. Voor de resterende tijd blijft zij werken als documentaliste. In die hoedanigheid is zij in de loop van 1990 begonnen activiteiten te ontplooiën die beogen de public relations van de stichting te intensiveren. Aan het secretariaat van de Culturele Pool kwam door de verandering in haar takenpakket een einde.

Per 1 februari 1990 trad mevrouw S. Hoogervorst bij de Boekmanstichting in dienst. Zij nam het secretariaat van de Cupo over van mevrouw T. Pronk en bracht tevens continuïteit in de rubriek 'Kunst in het parlement'. Daarnaast is zij part-time werkzaam als bibliothecaris.

G. de Bruin heeft zich binnen de stichting beziggehouden met het proces van de automatisering. Daarover wordt elders in het jaarverslag bericht. Mevrouw I. van Hamersveld heeft haar activiteiten verlegd van de reeks Handboeken (die in overleg met het ministerie werd gestopt) naar de registratie van onderzoeksprojecten. Tevens werd zij belast met het onderhouden van contacten met collega-instellingen in het buitenland, al

dan niet via Circle, het samenwerkingsverband van onderzoeksinstituten in landen die zijn aangesloten bij de Raad van Europa. Bovendien werd zij aangesteld als secretaris van de Commissie Programmering Kunstonderzoek, ook wel de commissie Kōbben genaamd. Mevrouw Van Hamersveld is verder verantwoordelijk voor de coördinatie van de Boekman-Scriptieprijs.

De werktijd van H. van Dulken werd gebracht van 70 op 80 procent van de normale werktijd. Uitbreiding was vooral nodig met het oog op het uitbrengen van het *Boekmancahier*.

C. Smithuijsen werd op advies van de Raad voor de Kunst aangezocht door het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen als secretaris van de Adviescommissie Structuur Hoger Muziekvakonderwijs. In dat kader heeft hij werkzaamheden verricht in de tweede helft van 1990. Hij werd bijgestaan door mevrouw P. Coffeng, die in het kader van een stage Culturele Studies aan het advieswerk kon deelnemen.

B. Kempers verliet na een dienstverband van twee jaar de Boekmanstichting. Hij bezette de bijzondere leerstoel kunstsociologie (20 procent). Per 1 december 1990 werd hij aangesteld als hoogleraar kunstsociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Het curatorium, bestaande uit J. Goudsblom, A.J.F. Kōbben, P. de Meijer en P. Spaninks vergaderde in december 1990 over de herbezetting.

Voor de overige medewerkers kwam er geen wezenlijke verandering in de taakstelling. De personele bezetting was per 31 december 1990 als volgt:

directeur: C. Smithuijsen (100 procent)

wetenschappelijke staf: H. van Dulken (80 procent), mevrouw T. Gubbels (70 procent), mevrouw T. Pronk (50 procent), vacature economisch medewerker (60 procent), idem leerstoel (20 procent);

documentatie: mevrouw I. van Hamersveld (80 procent), mevrouw S. Hoogervorst (50 procent) en mevrouw T. Pronk (50 procent);

bibliotheek: G. de Bruin (100 procent), mevrouw J. Dekker-Retel (50 procent), mevrouw S. Hoogervorst (20 procent), mevrouw M. Lindhout (60 procent). Als dienstweigeraar volgde A. Nuchelmans L. Grooteman op (100 procent);

secretariaat: mevrouw M. Spee (100 procent); mevrouw M. van Splunter (100 procent); huishouding: mevr. P. Dietz (50 procent).

Mevrouw N. Huizinga was aan de stichting verbonden voor het afronden van het aandeel van de Boekmanstichting in het Handboekenproject. Daarnaast verrichtte zij diverse andere werkzaamheden.

Ook in de jaren 1989 en 1990 heeft de stichting in ruime mate gebruik gemaakt van part-time medewerkers, stagiaires en vrijwilligers.

Bij het onderzoek naar particuliere cultuurzorg in opdracht van het Prins Bernhard Fonds waren betrokken A. Bevers (Universitair Hoofddocent Katholieke Universiteit Brabant en

later hoogleraar Kunst- en Cultuurwetenschappen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam); K. Bruin (Algemene Rekenkamer); E. Hitters (student Katholieke Universiteit Brabant); B. Kempers (Universitair Docent Rijksuniversiteit Groningen en bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam vanwege de Boekmanstichting) en mevrouw S. Hietbrink (wetenschappelijk medewerker bij de Stichting voor Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam en later onderzoekster bij de PTT). Met allen waren detacheringsovereenkomsten gesloten die liepen tot aan het najaar van 1990. Mevrouw M. de Waal was enige tijd aan de stichting verbonden in het kader van het onderzoek 'Kunst op school', in opdracht van de stichting Fonds Kunst en Educatie. Bij dit project is ook het LOKV betrokken. Helaas kon mevrouw De Waal door ziekte haar werkzaamheden niet voltooien.

Bij het project 'Kunst en staat', dat de Boekmanstichting samen met de Vakgroep Culturele Studies van de Universiteit van Amsterdam heeft opgezet waren als stagiaires betrokken mevrouw M. Heijde, mevrouw K. Hannink en mevrouw M. Hendriksen. Een tweede versie van de reader 'Kunst en overheid, beleid en praktijk', eveneens een samenwerkingsproject met Culturele Studies, werd voorbereid door de stagiaire mevrouw I. van den Berg. M. Jacobs (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten) liep in 1990 zes maanden stage bij de Boekmanstichting. Hij deed onderzoek naar de universitaire en hogere beroepsopleiding voor kunstbeleid en management. Mevrouw M. Ubaghs was als assistent onderzoeker werkzaam bij de materiaalverzameling en verwerking van het onderzoek naar de 'Tijdelijke aankoopregeling ten behoeve van musea voor moderne kunst'. Bij dit onderzoek was als stagiaire de kunsthistorica mevrouw E. Klein betrokken.

Financiën

De jaren 1989 en 1990 werden afgesloten met een tekort van enkele duizenden guldens. De administratie werd verzorgd door de Stichting Centrale Administratie Welzijnzorg, regionaal kantoor Amsterdam.

Projecten en onderzoeken in de periode 1989-1990

Kunst en overheid, beleid en praktijk: inleidende teksten

samenstelling en redactie: mevrouw A.S. de Sitter

Redactie: A.M. Bevers, T. Böhm, H. van Dulken, B. Kempers, mevrouw C. van Lakerveld, C.B. Smithuijsen.

Op verzoek van de vakgroep Culturele Studies van de faculteit der Letteren van de Universiteit van Amsterdam stelde de Boekmanstichting een reader samen met inleidende teksten over het kunst- en cultuurbeleid, bedoeld voor het onderwijs van de vakgroep Culturele Studies. Ook op andere universiteiten en hogescholen werd de reader als inleiding op het kunst- en cultuurbeleid gebruikt. De artikelen in deze bundel hebben in hoofdzaak betrekking op het kunstbeleid. In enkele artikelen wordt het kunstbeleid geplaatst in de bredere context van het cultuurbeleid of komen verschillende aspecten van het cultuurbeleid aan de orde. De behandelde periode loopt vanaf het jaar 1945, het einde van de Tweede Wereldoorlog tot november 1988, de maand en het jaar waarin het samenstellen van de reader werd afgerond.

Op 4 januari 1989 werd het eerste exemplaar van de bundel aangeboden aan J.K. Gevers, voorzitter van het college van bestuur van de Universiteit van Amsterdam.

Kunst en overheid, beleid en praktijk bevat bijdragen van mevrouw A.S. de Sitter: 'Kunst en overheid, beleid en praktijk sinds 1945'; W. Oosterbaan Martinius: 'Smaak, stijl en overheid'; W. Oosterbaan Martinius: 'De Raad voor de Kunst'; H.D. Tjeenk Willink: 'De overheid als cultuurspreider'; P.W. van Klink: 'Kunst, economie en overheid: de geschiedenis van een driehoeksverhouding'; A.M. Bevers: 'Nationaal en internationaal cultuurbeleid tussen ideaal en handelen'; mevrouw M.Th. Josephus Jitta-Geertsma: 'Kunstsporing ofwel het moderne mecenaat'; A. Dunning: 'Kunst in dienst van het imago van het bedrijfsleven'; Toespraak gehouden door L.C. Brinkman: 'Een draagvlak voor het cultuuraanbod'; J.C. Dona: 'Gemeente is overheidslaag bij uitstek om kunstbeleid te ondersteunen'; Rede gehouden door L.C. Brinkman: 'Alleen op provinciaal niveau blijven kunstbudgetten wendbaar'; P. Steenhuis: 'Beeldend kunstbeleid na de BKR: de geldstroom van WVC naar de lagere overheden'; B. Kempers: 'Kunst en staat in Sienna en

's-Gravenhage: beeldende kunst in opdrachtsituaties'; P.J.M. Ligthart: 'Toneelbeleid in Nederland: subsidiëring en advisering vanaf 1950'; C.B. Smithuijsen: 'Het orkestenbestel belegeerd'; K. Groet: 'De letteren binnen het cultuurbeleid'; mevrouw F. Cannegieter: 'Principe versus pragmatisme: dans- en mimebeleid in Nederland'; J.A.M.F. Vaessen: 'Musea in Nederland: bestel en beleid'; W.P. Knulst: 'Zorg om cultuur: de toenadering van media- en cultuurpolitiek'; H.A. de Boer: 'Christen-democratisch kunstbeleid: een perspectief'; J. Kassies: 'Cultuurpolitiek en consensus: een reactie op Hans de Boer'; Chr.L. Baljé: 'Cultuur, kunst en liberalisme'; J.M. den Uyl: 'De nood van de kunst is de nood van de samenleving'.

Een tweede en geheel herziene druk van de bundel is in 1991 verschenen.

Principe versus pragmatisme: dans en mimebeleid in Nederland

onderzoek: mevrouw F. Cannegieter

Op 4 maart 1988 vond in het Casino van Den Bosch de zogenaamde 'Bossche ontmoetingen' plaats: de vierde bijeenkomst uit een reeks van 'ontmoetingen' op het gebied van kunst en cultuur, waarbij provincies bij toerbeurt een actueel onderwerp ter discussie stellen. Naar aanleiding van deze bijeenkomst kreeg mevrouw F. Cannegieter de opdracht een onderzoek te doen naar het dans- en mimebeleid in Nederland van provincie en gemeente. Dit onderzoek werd gefinancierd door de Boekmanstichting en de provincie Noord-Brabant. Op 4 april 1989 werd het eerste exemplaar van de studie *Principe versus pragmatisme: dans en mimebeleid in Nederland* in ontvangst genomen door J.C. Dona, wethouder te Den Bosch.

Daar ga je toch niet heen?: een oriënterende studie over jongeren en gevestigde kunst

onderzoek: mevrouw M. de Waal

Daar ga je toch niet heen? is een onderzoek naar de belangstelling van jongeren voor kunst en kwam tot stand als onderdeel van het programma dat de Stafdirectie Jeugdbeleid van het ministerie van WVC heeft ontwikkeld om de deelname aan culturele activiteiten door jongeren te bevorderen. In het onderzoeksvoorstel dat de Boekmanstichting in opdracht van de Raad voor het Jeugdbeleid formuleerde, ligt het accent op de wijze waarop jongeren tegen de gevestigde cultuur aankijken. Het onderzoek is gebaseerd op uitgebreide gesprekken die de onderzoekster heeft gevoerd met achttien jongeren uit Gouda. Het eerste exemplaar van de studie werd op 20 april 1989 in ontvangst genomen door L.C. Brinkman, minister van WVC.

Daar ga je toch niet heen? is een gezamenlijke publikatie van de Raad voor het Jeugdbeleid en de Boekmanstichting.

Het leven als leerschool: portret van Emanuel Boekman

samenstelling en redactie: H. van Dulken en T. Jansen

Op 6 juni 1989 werd de Boekmanzaal van het Amsterdamse stadhuis officieel geopend. Dat was exact vijftig jaar na zijn promotie. In de dissertatie *Overheid en kunst in Nederland* komt Boekman naar voren als de man die de verhouding overheid en kunst voor de eerste maal en op fundamentele wijze aan de orde heeft gesteld. Tijdens de bijeenkomst in de Boekmanzaal werd een boek gepresenteerd waarin ook de minder bekende aspecten van de persoon en het werk van Boekman aan de orde komen. Emanuel Boekman, een vooraanstaand lid van de vooroorlogse joodse gemeenschap, was van origine typograaf. Op latere leeftijd studeerde hij sociografie aan de Universiteit van Amsterdam. In 1936 publiceerde hij de studie *Demografie van de Joden in Nederland*, een onderzoek waarmee hij zich definitief vestigde als autoriteit op het gebied van de joodse demografie. Boekman maakte van 1921 tot aan zijn overlijden in mei 1940 deel uit van de Amsterdamse gemeenteraad, vanaf 1931 was hij namens de SDAP wethouder van Kunstzaken en Onderwijs. In *Het leven als leerschool: portret van Emanuel Boekman* komen genoemde aspecten in afzonderlijke bijdragen aan de orde; Boekman als demograaf, als gemeentebestuurder en als theoreticus van de sociaal-democratie en de kunstpolitiek. In het openingsartikel wordt Boekman door de classicus J. Polak geplaatst in het milieu van de vooroorlogse Amsterdamse joodse gemeenschap. Het accent ligt daarbij op de periode tussen 6 juni 1939 en 15 mei 1940, zijn promotie en zijn overlijden. Boekman maakte deel uit van het partijbestuur van de SDAP, in dit verband schrijft de historicus F. de Jong Edz. over zijn invloed op de ontwikkelingen in de sociaal-democratische beweging in Nederland. G. Borrie, auteur van biografische studies over P.L. Tak en Wibaut, gaat in zijn bijdrage in op Boekmans betekenis voor de sociaal-democratische gemeentepolitiek. Boekmans bijdrage aan de demografie van de Joden wordt geschetst door de demograaf R. Cohen. T. Jansen, co-auteur van de studie *Kunstbeleid in Amsterdam 1920-1940: dr. E. Boekman en de socialistische gemeentepolitiek*, analyseert de invloed die Boekmans opvattingen hebben gehad op de formulering van het hoofdstedelijke kunstbeleid. In zijn proefschrift schetst Boekman de contouren van een toekomstige kunst- en cultuurpolitiek. Over de actualiteit van deze visie schrijft C.B. Smithuijsen, directeur van de Boekmanstichting. Naast uitgebreide illustraties en een bibliografie, wordt de bundel gecompleteerd met vijftien beschouwingen van Boekman zelf. Het gaat om indertijd gepubliceerde artikelen, aangevuld met bewerkte versies van vijf radioredes. Deze artikelen staan alle in een bepaalde relatie tot de cultuur en strekken zich uit over de periode 1910 tot 1939. De bibliografie van Boekman zoals opgenomen in het boek van Jansen en Rogier, werd aangevuld door mevrouw M. van der Tweel. Mevrouw N. Huizinga verzorgde de beeldredactie.

Op 6 juni 1989 reikte E. van Thijn, burgemeester van Amsterdam, in de Boekmanzaal van het Amsterdamse stadhuis het eerste exemplaar uit aan mevrouw C. Silbermann, de kleindochter van Emanuel Boekman.

Het leven als leerschool: portret van Emanuel Boekman verscheen in de serie *Boekmanstudies* en is uitgegeven door uitgeverij Van Gennep BV te Amsterdam.

Overheid en kunst in Nederland: integrale herdruk van het proefschrift en de stellingen uit 1939

Emanuel Boekman

Boekman promoveerde in 1939, de relevantie van zijn proefschrift beperkt zich echter niet tot de periode van voor de oorlog. Dit mag blijken uit het feit dat het boek in 1974 op initiatief van de Raad voor de Kunst werd herdrukt en binnen de kortst mogelijke tijd was uitverkocht. In overleg met uitgeverij Van Gennep besloot de Boekmanstichting vijftig jaar na de promotie, tot de tweede integrale herdruk van het proefschrift.

Overheid en kunst in Nederland verscheen in de serie *Boekmanstudies* bij uitgeverij Van Gennep BV te Amsterdam.

Directies, collecties en commissies: aankoopbeleid van vijftien musea en de Rijksdienst Beeldende Kunst

onderzoek: mevrouw T. Gubbels

Op 15 juni 1989 presenteerde de Boekmanstichting het rapport *Directies, collecties en commissies*, een onderzoek naar het aankoopbeleid van vijftien Nederlandse musea voor hedendaagse kunst en de Rijksdienst Beeldende Kunst, een in zowel artistiek als beleidsmatig opzicht gevoelige kwestie. In het rapport worden de partijen geïnventariseerd die hierbij betrokken zijn, zowel binnen als buiten de geselecteerde musea. Daarnaast is onderzocht welke procedures de museumdirecteuren bij de aankoop hanteren en wordt aandacht besteed aan de problemen die samenhangen met de artistieke en beleidsmatige vrijheid van de betrokken musea. Naast een typering van de collecties worden de antecedenten van de museumdirecteuren en conservatoren in kaart gebracht. Bijzondere aandacht gaat daarbij uit naar een aantal aspecten die bepalend zijn voor het aankoopbeleid: het beschikbare budget, de besluitvormingsprocedure, samenwerking met andere musea, de oriëntatie op het publiek en de opvattingen over ruil en/of verkoop van onderdelen van de collectie.

Ter gelegenheid van de presentatie waren W. Crouwel, directeur van Museum Boymans-Van Beuningen te Rotterdam, R. de Haas, directeur van de Rijksdienst Beeldende Kunst en E. van Uitert, hoogleraar Kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam uitgenodigd een reactie te geven op de onderzoeksresultaten en conclusies. Bij de totstandkoming van het onderzoek heeft een begeleidingscommissie gefungeerd, waarin zitting hadden G. Brinkgreve, M. Meyer, C.B. Smithuijsen, mevrouw M. Thijssen, J. Vaessen en mevrouw M. Ubaghs.

De resultaten van het onderzoek werden besproken door de werkgroep 'Verzamelbeleid' van het Kunsthistorisch Instituut te Amsterdam onder leiding van E. van Uitert op 19 april 1989. Het rapport bevat een samenvatting in het Engels.

Culturele coëxistentie: een integrale benadering van het buitenlands cultureel beleid.

auteur: M. Mourik; met een voorwoord van J.L. Heldring

M. Mourik, voormalig ambassadeur bij de Unesco en oud-ambassadeur culturele samenwerking, heeft de afgelopen jaren in extenso gepubliceerd over het buitenlands cultureel beleid. De Boekmanstichting verzocht hem zijn opvattingen op dit terrein nader uit te werken en dat resulteerde in het boek *Culturele coëxistentie: een integrale benadering van het buitenlands cultureel beleid*. Mevrouw T. Pronk en C.B. Smithuijsen waren verantwoordelijk voor de redactionele begeleiding. Van het boek is een Engelstalige samenvatting beschikbaar. De presentatie van het boek vond plaats op 23 november 1989.

Illegale kunsthandel en bescherming van het cultureel erfgoed

onderzoek: mevrouw T. Pronk

Als lid van de Unesco is Nederland betrokken geweest bij de totstandkoming van de 'Convention on the means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property'. Deze conventie inzake internationale bescherming van het culturele erfgoed in vreedstijd werd op 14 november 1970 aanvaard door de General Conference van de Unesco. In Nederland is, met name in de jaren zeventig, intensief overlegd over ratificatie en uitvoering van het verdrag. Toch blijft bekrachtiging al twintig jaar uit, ondanks regelmatig gedane toezeggingen van ministeriële zijde en ondanks het feit dat kunstdiefstallen zich inmiddels een tweede plaats hebben verworven op de lijst van internationale criminele activiteiten. In het kader van haar studie rechten aan de Universiteit van Amsterdam, heeft mevrouw T. Pronk onderzocht op welke wijze de conventie de illegale kunsthandel internationaal het hoofd tracht te bieden; hoe het staat met de ratificatie van de conventie in het algemeen; en om welke redenen de Nederlandse regering de Unesco-conventie 1970 nog niet heeft bekrachtigd. De door de Nederlandse regering aangevoerde privaatrechtelijke en volkenrechtelijke beletselen zijn op hun houdbaarheid getoetst, en de conventie wordt gezien in het licht van het bestaan en de inhoud van de nationale regeling ter bescherming van het cultureel erfgoed in Nederland: de 'Wet tot Behoud van Cultuurbezit'.

Het rapport over de Unesco-conventie 1970 is in 1990 in bekorte vorm gepubliceerd in het vierde Jaarboek *Kunst en beleid in Nederland*. Ten behoeve van de opiniepagina van het *NRC Handelsblad* (11 december 1990) heeft mevrouw Pronk eveneens een bijdrage geleverd over dit onderwerp.

Jaarboek Kunst en beleid in Nederland 4

In 1990 verscheen het vierde deel van de serie Jaarboeken *Kunst en beleid in Nederland*. Het Jaarboek bevat de volgende bijdragen: G. Anderiesen en A. Reijndorp: 'Stadvernieuwing als overheidskunst'; D. Elshout: 'De musealisering van de cultuur'; J. de Haan: 'Filmbeleid 1940-1945'; mevrouw T. Pronk: 'De Unesco-conventie van 1970'; P. Rorink: 'Tussen stedelijk en stadhuis'; O. Valkman: 'Drachten, een cultureel portret'.

De redactie van de Jaarboeken bestaat uit mevrouw F. van den Burg, H. van Dulken (eindredacteur), B. van Heerikhuizen, J. Kassies (voorzitter), W. Oosterbaan Martinius en C.B. Smithuijsen.

Ter gelegenheid van de presentatie van het vierde Jaarboek debatteerden G. Anderiesen en A. van Duivesteijn (directeur van het Nederlands Architectuurinstituut) op 30 mei 1990 over architectuur en stedelijke vernieuwing.

Het Jaarboek *Kunst en beleid in Nederland* verschijnt bij uitgeverij Van Gennep BV te Amsterdam.

Kwaliteit te koop: een evaluatie van de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea 1984-1987

onderzoek: mevrouw T. Gubbels

De Tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea is in 1984 ingesteld door de afdeling Beeldende Kunsten van het ministerie van WVC. Deze regeling stelt musea voor hedendaagse kunst onder bepaalde voorwaarden in staat aankopen te doen van het werk van Nederlandse kunstenaars die de mogelijkheden van het eigen aankoopbudget te boven gaan. Aanvragen van de musea worden voorgelegd aan een adviescommissie die de verzoeken toetst aan drie criteria: de kwaliteit van het werk, de spreiding van kwalitatief goed werk over musea in den lande en, in de derde plaats, de inkomensvorming van beeldende kunstenaars. In het onderzoek gaat het om de vraag hoe de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling in de periode 1984-1987 heeft gefunctioneerd. Gekeken wordt naar de effecten die de regeling heeft gehad op het aankoopbeleid (via reguliere kanalen) van de musea, het bestedingspatroon en de spreiding van de aankopen over provincies en regio's. Daarnaast wordt ingegaan op de rol van factoren als landelijke bekendheid van betreffende kunstenaars, de vraag of uitsluitend een bepaalde groep kunstenaars van de regeling profiteert en, in het verlengde daarvan, of daar een bepaald patroon in te herkennen valt. In het onderzoek wordt ook de geschiedenis van de regeling beschreven, een beeld gegeven van de beschikbare en bestede financiële middelen en van de gebruikers (tweëndertig musea voor moderne kunst). Tenslotte worden de opvattingen van de musea over de regeling geschetst en de bestedingen in het kader van de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling getoetst aan de doelstellingen en vergeleken met de uitgaven via het reguliere budget. De onderzoeksresultaten werden op 5 juni 1990 gepresenteerd onder de titel *Kwaliteit te koop*. Ter gelegenheid van die presentatie werden mevrouw D. Cannegieter, directeur van het Rijksmuseum Twenthe te Enschede en Sj. Ex, directeur van het Centraal Museum te Utrecht, uitgenodigd om vanuit hun praktische ervaring met de aankoopsubsidieregeling commentaar te leveren op de voornaamste bevindingen uit het rapport.

In vervolg op dit onderzoek wordt gewerkt aan een studie over het aankoopbeleid in de periode 1984-1990 van de Rijksdienst Beeldende Kunst, een dienst van het ministerie van WVC die belast is met het beheer van de rijkscollectie hedendaagse kunst. Deze studie, met als voornaamste bron de jaarlijks door de Rijksdienst uitgegeven catalogi, wordt in 1991 afgerond.

Prijzen gerangschikt: een internationaal vergelijkend onderzoek naar toegangsprijzen voor podiumkunsten seizoen 1989/90

onderzoek: D. Elshout

Afgezien van een enkele ad hoc uitgevoerde internationale vergelijking van een beperkt aantal Europese theaters, bleken er geen systematisch geordende gegevens beschikbaar te zijn over het niveau van toegangsprijzen voor podiumkunsten in verschillende landen. Om in deze behoefte te voorzien verleenden het Amsterdams Uit Buro en het Overleg Grote Theaters te Amsterdam de Boekmanstichting de opdracht een verkennend onderzoek uit te voeren naar de toegangsprijzen van podiumkunsten in een aantal Nederlandse en buitenlandse steden.

Het doel van dit onderzoek was het verkrijgen van een algemeen overzicht, waarbij de toegangsprijzen voor podiumkunsten in een aantal landen met Nederlandse theaters werden vergeleken. In eerste instantie zijn de toegangsprijzen vergeleken van de accommodaties in verschillende steden in Nederland. De vergelijking van de situatie in Amsterdam met die van een aantal steden in het buitenland vormde evenwel het voornaamste bestanddeel van dit project. Zowel in de nationale als de internationale vergelijking trad Amsterdam op als referentiepunt. Het materiaal over de buitenlandse theaters is per fax verzameld. De respons bij het onderzoek bedroeg 100 procent. De begeleidingscommissie voor dit onderzoek bestond uit: R. Goudriaan, mevrouw P. Hartogs, mevrouw S. Hietbrink, A. Jansen, B.J. Langenberg, F. Ossel, F. van Puffelen, A. van Schendel en C.B. Smithuijsen. De onderzoeksresultaten zijn gepubliceerd in het rapport *Prijzen gerangschikt*, dat werd gepresenteerd op een persconferentie op 25 juni 1990 in het Amsterdams Uit Buro. Daarnaast is een samenvatting van het onderzoek gepresenteerd op de zesde *International conference on cultural economics*, die van 10-13 juni werd gehouden te Umeå in Zweden.

Kunst, kroniek en parlement 86-89

samenstelling: mevrouw S. Hoogervorst, mevrouw T. Pronk, C.B. Smithuijsen; redactie: mevrouw T. Gubbels

Kunst, kroniek en parlement verscheen in 1990 voor het eerst als zelfstandige publikatie. Eerdere afleveringen van de *Kroniek kunst en beleid in Nederland*, samengesteld door mevrouw T. Pronk, waren opgenomen in de *Boekmankrant* (1984) en in de Jaarboeken *Kunst en Beleid in Nederland* 2 (1985) en 3 (1987). De parlementaire verslagen verschenen in dezelfde Jaarboeken onder verantwoordelijkheid van mevrouw F. Cannegieter, mevrouw S. Hoogervorst en W. Oosterbaan Martinus.

Kunst, kroniek en parlement behandelt de periode 1986-1989. Dit documentaire overzicht van de belangrijkste feiten die zich voordeden op het gebied van het kunstbeleid van de rijksoverheid bestaat uit drie delen. In *Op naar de volgende afspraak: L.C. Brinkman, minister van cultuur 1982-1989* schetst C.B. Smithuijsen het beleid en de opvattingen van de minister van WVC. In het deel *De kunsten in het parlement 86-89* geeft mevrouw S. Hoogervorst een overzicht van de belangrijkste kamerdebatten over het kunstbeleid in de

parlementaire jaren 1986/87, 1987/88 en 1988/89. Ter afsluiting volgt een kroniek van overheidsbeleid en kunst 1986-1989 van mevrouw T. Pronk.

Kunst, kroniek en parlement 86-89 werd gepresenteerd op 26 juni 1990. Onder leiding van A.J.F. Köbben, voorzitter van de Boekmanstichting, discussieerden de Tweede Kamerleden M. Beinema (CDA), H. Dijkstal (VVD), F. Niessen (PvdA) en A. Nuis (D66) over de standpunten van de politieke partijen inzake het kunstbeleid.

Alles is in beginsel overal (maar de Mosselman is nergens meer): over het internationaal cultuurstelsel en het nationaal cultuurbeleid

onderzoek: A. de Swaan

Tijdens een vergadering van de programmacommissie beleid/management van de vakgroep Culturele Studies van de Universiteit van Amsterdam, waar de Boekmanstichting deel van uitmaakt, werd het idee geboren om een congres te beleggen over het thema 'Kunst en staat'. Dit resulteerde in een samenwerkingsproject van de vakgroep Culturele Studies en de Boekmanstichting.

In 1989 verscheen van A. de Swaan het boek *Zorg en de staat: welzijn, onderwijs en gezondheidszorg in Europa en de Verenigde Staten in de nieuwe tijd*. De eerste zin van de inleiding luidt: 'In moderne samenlevingen is de zorg voor zieken, het onderricht aan onwetenden en het onderhoud van behoeftigen een collectieve aangelegenheid geworden: het werkterrein van een bureaucratisch bestuur onder beheer van de nationale staat.' De auteur van het boek werd benaderd met de vraag of hij zijn theoretisch concept neergelegd in het zojuist verschenen boek, zou willen uitbreiden met ideeën over de cultuur, waar zorg, onderhoud en onderricht evenzeer het domein van bureaucratie en staat zijn geworden. De resultaten van deze schrijfpdracht, gefinancierd door de Boekmanstichting, werden op 30 oktober 1990 gepresenteerd tijdens een openbaar debat in de Aula van de Universiteit van Amsterdam. Th. Quené, voorzitter van de Sociaal-Economische Raad en van het grootste particuliere cultuurfonds in Nederland, het Prins Bernhard Fonds, trad op als co-referent. Het referaat van De Swaan 'Alles is in beginsel overal (maar de Mosselman is nergens meer): over het internationaal cultuurstelsel en het nationaal cultuurbeleid' werd gepubliceerd in *Boekmancahier* 6 van december 1990 en in de tweede druk van de reader *Kunst en overheid: beleid en praktijk*, verschenen in 1991.

Kunst en staat: artikelen van Abram de Swaan over kunst en cultuur

samenstelling: Marieke Hendriksen en Suzanna de Sitter

Ter voorbereiding op het debat 'Kunst en staat' werd een bundel gepubliceerd met een selectie van de belangrijkste artikelen die A. de Swaan de afgelopen jaren heeft gepubliceerd over cultuur en samenleving. De bundel werd aangevuld met een interview met De Swaan en Th. Quené.

De hulpbehoevende mecenas: particulier initiatief, overheid en cultuur 1940-1990

samenstelling en redactie: C.B. Smithuijsen

In 1988 benaderde het Prins Bernhard Fonds de Boekmanstichting met de vraag onderzoek te doen naar de financiering van de cultuur in Nederland, met bijzondere aandacht voor de bijdrage van het particulier initiatief. De te onderzoeken periode werd gesteld op de afgelopen vijftig jaar. Gezien de omvang van het te onderzoeken terrein werd gekozen voor de bestudering van vier deelonderwerpen, waarvoor vijf onderzoekers werden aangetrokken: K. Bruin hield zich bezig met de letteren, B. Kempers met de kunstmusea, A.M. Bevers en E. Hitters met de podiumkunst en mevrouw S. Hietbrink met de monumenten. C.B. Smithuijsen zorgde voor de redactionele begeleiding en schreef de slotbeschouwing. Mevrouw T. Pronk was als vakreferent bij het onderzoek betrokken. De onderzoekers werden ofwel op part-timebasis aangesteld bij de Boekmanstichting, of besteedden tegen vergoeding een gedeelte van de week op hun werkplek aan het onderzoek. Tussen de zomer van 1988 en september 1990 heeft regelmatig overleg plaatsgevonden tussen de onderzoekers. Medewerkers van de wetenschappelijke staf van de Boekmanstichting en van de afdelingen documentatie en bibliotheek, verleenden uiteenlopende diensten aan de onderzoekers. Voorts werden de concept-hoofdstukken besproken in de begeleidingscommissie bestaande uit A.J.F. Köbben, P. de Meijer en N. Wilterdink (voorzitter). V. Bina trad in deze commissie op als waarnemer van het ministerie van WVC.

Uitgangspunt van deze studie is de hypothese dat particulieren en overheden in de zorg voor cultuur sterk afhankelijk van elkaar zijn. Daarnaast is aandacht besteed aan de motieven die schuilgaan achter de fenomenen 'zorg' en 'steun'. De traditionele vormen van particulier initiatief, zoals donaties, legaten en vrijwilligerswerk, zijn geplaatst tegenover nieuwe benaderingen als sponsoring en fundraising. Ook de motieven achter overheidssteun zijn in het onderzoek betrokken: de vraag was of deze in de loop van vijftig jaar onveranderd zijn gebleven.

Het eerste exemplaar werd op 4 december 1990 door N. Wilterdink, voorzitter van de begeleidingscommissie, uitgereikt aan Th. Quené, voorzitter van het Prins Bernhard Fonds.

De hulpbehoevende mecenas verscheen bij de Walburg Pers te Zutphen.

Boekmancahler: kwartaalschrift over kunst, onderzoek en beleid

In december 1989 verscheen het eerste nummer van het *Boekmancahler*, kwartaalschrift over kunst, onderzoek en beleid. Het *Boekmancahler* is bedoeld als informatiebron voor beleidsadviseurs, onderzoekers, studenten en docenten die zich bezighouden met onderzoek naar de sociale, psychologische, juridische, economische of beleidsmatige aspecten van kunst en cultuur. Meer dan voorheen is het kunstonderzoek onderwerp van studie voor een breed scala van wetenschappelijke disciplines. De ervaring leert echter dat de onderzoeksresultaten in de regel gereserveerd blijven voor het eigen vakgebied, dit ondanks het feit dat de relevantie van veel van de betreffende onderzoeken deze grenzen overschrijdt. Tot voor kort heeft het ontbroken aan een tijdschrift waar de onderzoeksresultaten onder een breder publiek bekend kunnen worden gemaakt en bediscussieerd. Met het *Boekmancahler* hoopt de redactie in deze behoefte te voorzien.

In de maanden die aan de verschijning van het eerste nummer vooraf gingen, is de mogelijkheid onderzocht om het kwartaalschrift onder te brengen bij een uitgeverij. Overleg met diverse bedrijven leerde dat commerciële exploitatie vooralsnog financieel niet haalbaar was. Op basis van de ingewonnen informatie werd besloten het *Boekmancahler* in eigen beheer uit te geven. Acquisitie van potentiële auteurs, begeleiding, redactie, correctie, productie en distributie is geheel in handen van medewerkers van de Boekmanstichting. Hetzelfde geldt voor de werving- en administratie van abonnees. Los van de financiële consequenties betekent dat in de praktijk een forse aanslag op de beschikbare tijd van het secretariaat, de documentatieafdeling en de wetenschappelijke staf. De redactie van het *Boekmancahler* bestaat uit: H. van Dulken (eindredactie), D. Elshout, mevrouw T. Gubbels, mevrouw I. van Hamersveld (redactie onderzoeksberichten/onderwijsberichten), mevrouw T. Pronk (redactie boekbesprekingen), C.B. Smithuijsen, mevrouw M. van Splunter (redactiesecretariaat), mevrouw M. Thijssen en H. van der Wolf (annotaties scripties). De redactieraad bestaat uit: A.M. Bevers (hoogleraar Kunstsociologie aan de Universiteit van Amsterdam), B. Kempers (hoogleraar Kunstsociologie aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam) en mevrouw C. van Lakerveld.

Naast de artikelen en de boekbesprekingen die worden gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de redactie, kent het *Boekmancahier* de rubrieken discutabel, onderzoeksberichten en onderwijsberichten. De bijdragen voor discutabel vallen buiten de verantwoordelijkheid van de redactie, de rubriek is met name bestemd voor de meer controversiële opvattingen die buiten een strikt wetenschappelijk perspectief vallen. De rubriek onderzoeksberichten geeft uitgebreide informatie over het kunstonderzoek dat wordt gedaan aan universiteiten en hogescholen. Zoals gesteld wordt aan Nederlandse universiteiten, hogescholen en onderzoeksinstituten in toenemende mate onderzoek gedaan op het gebied van kunst, cultuur en beleid. Deze onderzoeken leveren jaarlijks een groot aantal relevante gegevens op. Veel van de onderzoeksresultaten blijven onopgemerkt; er treden doublures op in het onderzoek en van een uitwisseling van onderzoeksgegevens is tot op heden nauwelijks sprake. Door een uitgebreid netwerk bij universiteiten en hogescholen en een actief wervingsbeleid ten behoeve van de rubriek onderzoeksberichten krijgt de lezer van het *Boekmancahier* een adequaat en actueel overzicht van het lopend kunstonderzoek. Ook de studieresultaten van studenten blijven gereserveerd voor een publiek dat in de regel niet groter is dan de begeleidende docent en de desbetreffende student. Interessante scripties verdwijnen in de spreekwoordelijke bureaula. In de rubriek onderwijsberichten wordt door middel van uitgebreide annotaties aandacht besteed aan voltooide scripties op het terrein van het kunstonderzoek. In de rubriek reacties kan commentaar worden geleverd op eerder verschenen bijdragen in het *Boekmancahier*. Het *Boekmancahier* wordt gecompleteerd met een uitvoerige agenda en Engelstalige samenvattingen van de hoofdartikelen. De redactie beperkt zich niet tot Nederlandstalige artikelen, ook bijdragen uit het buitenland hebben inmiddels hun weg naar het *Boekmancahier* gevonden.

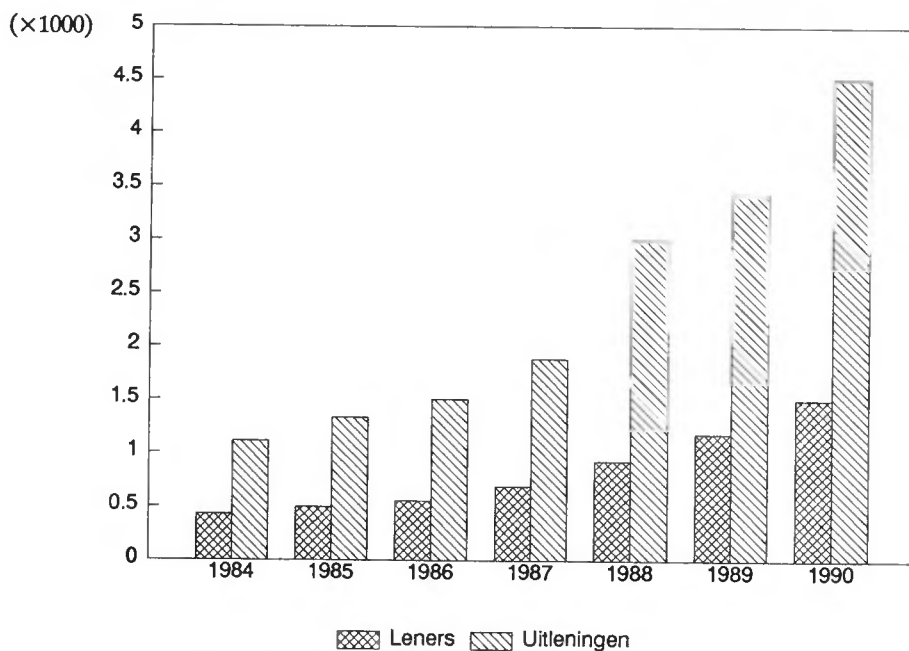
Het *Boekmancahier* verschijnt vier keer per jaar in een oplage van 750 exemplaren. Eind 1990 telde het cahier ongeveer 375 abonnees, thans meer dan vijfhonderd. Het eerste nummer van de tweede jaargang van het *Boekmancahier* 1991 bevatte een register over de eerste twee jaren (zie bijlage 1).

Bibliotheek

In de afgelopen twee jaar stond voor de bibliotheek de overgang van de handmatige catalogi naar de geautomatiseerde catalogus centraal. In 1988 werd een proef met de geautomatiseerde catalogus met succes afgesloten. Dankzij een aparte subsidie van het ministerie van WVC kon er in 1989 voldoende apparatuur aangeschaft worden om de definitieve overstap naar een, ook voor het publiek toegankelijke, geautomatiseerde catalogus te maken. Deze overstap is mede door de zorgvuldige voorbereiding soepel verlopen.

In 1989 en 1990 was opnieuw een sterke stijging te zien van het aantal gebruikers van de bibliotheek, zoals blijkt uit de grafiek.

Uitleenoverzicht (extern)

In het jaarverslag 1988 berichtten wij over het nijpend gebrek aan ruimte om de verzamelde literatuur op te bergen. Dankzij de bouw van een aantal boekenkasten is dit probleem tijdelijk verholpen. De permanente groei van de collectie, in de afgelopen twee jaar zijn er circa 3800 nieuwe titels in de bibliotheek opgenomen, zorgt er echter voor dat plaatsruimte een terugkerend probleem blijft.

In 1989 verschenen opnieuw zes aanwinstenlijsten. In 1990 is besloten, mede in verband met de verschijningsfrequentie van het *Boekmancahier*, het aantal aanwinstenlijsten terug te brengen naar vier per jaar. Ook in de toekomst zal de aanwinstenlijst vier maal per jaar verschijnen, in een iets ander jasje en met meer titels per nummer. In 1988 is het abonnementenbestand gesaneerd en een abonnementsprijs/vergoeding voor de portokosten ingevoerd. Er zijn nu circa 350 betalende abonnees. De mogelijkheid om de aanwinstenlijst gratis in de bibliotheek af te halen blijft bestaan.

Eind 1990 is met een proef begonnen de catalogus voor bibliotheken buiten de Boekmanstichting toegankelijk te maken. Op dit moment is de catalogus ook te raadplegen bij de Culturele Raad Overijssel te Zwolle. Aan de hand van ervaringen opgedaan met deze proef zal besloten worden of het wenselijk is ten behoeve van de bezoekers ook op andere plaatsen in het land toegang tot het bibliotheekbestand te creëren.

Voorlichting en documentatie

Buitenlands cultureel beleid: Nederland en zijn culturele betrekkingen (literatuurlijst)
samenstelling: mevrouw T. Pronk

In het verlengde van het boek *Culturele coëxistentie: een integrale benadering van het buitenlandse cultureel beleid* van M. Mourik verscheen de literatuurlijst *Buitenlands cultureel beleid*, samengesteld door mevrouw T. Pronk. Het Nederlandse cultuurbeleid wordt niet uitsluitend bepaald door de Nederlandse overheid. Internationale afspraken hebben verdergaande consequenties dan men aanvankelijk dacht, en het vraagstuk van de positie van de nationale overheid in Europees verband wordt steeds actueler. Om die reden werd een bibliografie samengesteld met ruim vijfhonderd geannoteerde titels van boeken, rapporten, kamerstukken, tijdschriftartikelen, scripties, dissertaties en kranteartikelen over de Nederlandse culturele betrekkingen. Aan de orde komen onder meer: Europa 1992 en nationaal cultuurbeleid; de gevolgen van de Europese integratie voor het beleid en de praktijk van beeldende kunsten, architectuur, muziek, toneel, letteren, film en dans; de Vlaams-Nederlandse culturele betrekkingen; een eventuele culturele paragraaf in het EEG-verdrag; culturele instituten in onder andere Parijs, Rome en Jakarta; kunst als exportartikel: het Texas-project, La France aux Pays-Bas, Amsterdam Culturele Hoofdstad.

Culturele Pool (Cupo)

mevrouw S. Hoogervorst en mevrouw T. Pronk

Het doel van de Culturele Pool (Cupo) is harmonisatie en coördinatie van literatuurdocumentatie op het gebied van kunst en cultuur. De Boekmanstichting, de Culturele Raad Overijssel, het Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming (LOKV), het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, de Raad voor de Kunst en de Reinwardt Academie (tot 1990) participeren in dit samenwerkingsverband. Jaarlijks documenteren deze instellingen gezamenlijk circa zeshonderd artikelen uit een groot aantal binnen- en buitenlandse kunsttijdschriften. Deze documentaire gegevens worden - naar keuze op kaart of op floppy disk - aan zowel de participanten als de abonnees op de Cupo beschikbaar gesteld. Aan beide typen uitvoerproducten kleven nadelen. Het invoegen van een kaartje in een bibliotheekbestand kost veel tijd; de

terugzoekmogelijkheden van de titels op floppy zijn beperkt. Met de introductie van Spider - een door G. de Bruin speciaal voor de Cupo ontwikkeld computerprogramma - zijn deze nadelen verdwenen. Het invoeren van een nieuwe produktie in een personal computer duurt circa tien minuten; de toegankelijkheid van het bestand - met ingangen op auteur, tijdschrifttitel, onderwerp, combinatie van onderwerpen - is sterk verbeterd.

Eind 1990 werd een herziene uitgave van de Kunstcode bij de WVC-reproductiedienst gedrukt. De Kunstcode is een uittreksel uit de Universele Decimale Classificatie (UDC) en wordt door de participanten van de Cupo gebruikt voor het op onderwerp indelen van tijdschriftartikelen. Eind 1989 beëindigde mevrouw Pronk haar werkzaamheden als secretaris van de Culturele Pool. Zij werd in die functie opgevolgd door mevrouw S. Hoogervorst.

Contactdagen kunstonderwijs, kunstonderzoek

mevrouw T. Gubbels, mevrouw I. van Hamersveld en C.B. Smithuijsen

Op 17 maart 1989 werd een contactdag *Kunstonderwijs* georganiseerd, alwaar het onderwijsprogramma op het gebied van kunstbeleid van verschillende universiteiten werd besproken. Achtereenvolgens kregen T. Böhm en mevrouw S. de Sitter van Culturele Studies van de Universiteit van Amsterdam, mevrouw N. Leigh van de vakgroep Kunstgeschiedenis van de Rijksuniversiteit Leiden en R. van Gaal van de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Utrecht het woord.

De contactdag *Kunstonderzoek* vond plaats op 3 november 1989. Mevrouw I. van Hamersveld gaf een overzicht van het lopend kunstonderzoek en mevrouw T. Gubbels hield een voordracht over haar evaluatieonderzoek van de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea 1984-1987. Aan het slot van de bijeenkomst werd aandacht besteed aan het kunstonderwijs en dan met name de problemen en mogelijkheden die samenhangen met de stages bij de opleidingen kunstbeleid/kunstmanagement. Zaken als de beschikbaarheid van stageplaatsen, de eisen die instellingen aan stagiaires stellen versus de faciliteiten die zij bieden, het kwaliteitsniveau dat van stages mag worden verwacht versus de stage als leerproces en de mogelijkheid en wenselijkheid van centrale registratie en/of coördinatie van stages.

Op 22 maart 1990 organiseerde de Boekmanstichting wederom een Contactdag *Kunstonderwijs*. Op het programma stonden drie onderwerpen. Door Joost Smiers werd een korte schets gegeven van de plannen voor een Europese opleiding op het gebied van kunstmanagement die in 1992 aan de Hogeschool voor de Kunsten te Utrecht van start zal gaan. Voorts sprak Aad Hoetjes over de activiteiten van de Stichting Nederlands instituut voor kunst en management (Nikem). Tenslotte werd verslag gedaan van een inventarisatie van opleidingen kunstmanagement/kunstbeleid uitgevoerd door een stagiaire van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. De dag werd voorgezeten door A.J.F. Köbben.

Op 15 november 1990 organiseerden de Boekmanstichting en de Vakgroep Theaterwetenschap van de Universiteit van Amsterdam in het kader van de Contactdagen *Kunstonderzoek* een expertmeeting over publieksonderzoek. Ondanks de verschillen in theorie, toepassing en discipline van het publieksonderzoek, is er ook sprake van een aantal steeds terugkerende vragen. Die vragen, in vier groepen te verdelen, vormden het *Leitmotiv* van de expertmeeting: wie komen er naar welke kunstmanifestaties (demografische variabelen), welke motieven heeft men om wel of juist geen kunstmanifestaties te bezoeken (sociaal-psychologische en sociologische variabelen), wat beleven mensen aan een op- of uitvoering of tentoonstelling, hoe verloopt de receptie en hoe worden kunstmanifestaties beoordeeld? De zes sprekers waren achtereenvolgens: mevrouw J. Plasschaert van Bureau PQR over 'Publieksonderzoek van Intomart Qualitatief in de jaren tachtig: een terugblik', F. Spangenberg en P.P. Verheggen van Bureau Motivaction over 'Publieksonderzoek bij Het Nationale Toneel: een presentatie', R. Verhoeff van de Rijksuniversiteit Utrecht over 'Het onderzoek "Podiumkunsten en publiek", een opdracht van WVC', J.E.V. Temme van de Rijksuniversiteit Utrecht over de 'Psychologie van het museumbezoek: recente bevindingen', P. Eversmann van de Universiteit van Amsterdam, over 'Publieksonderzoek bij het Theaterfestival' en ten slotte E. Tan van de Universiteit van Amsterdam over 'Publieksrespons bij het toneel: een exploratie'. De aansluitende discussie over methode en methodologie van publieksonderzoek stond onder leiding van mevrouw I. Ang, van de Vakgroep Communicatiewetenschap van de Universiteit van Amsterdam. De thematische voorbereiding van deze dag was in handen van P. Eversman en C.B. Smithuijsen. Mevrouw I. van Hamersveld was verantwoordelijk voor de feitelijke organisatie. Zij werd daarbij terzijde gestaan door Mevrouw M. Spee van het secretariaat. Het succes van de dag laat zich aflezen aan het aantal deelnemers: circa negentig. Mevrouw J. Algra en mevrouw I. van den Boom, beiden theaterwetenschappers, zullen een beredeneerd overzicht geven van de uiteenlopende typen van publieksonderzoek op basis van de lezingen, de discussie en aanvullend literatuuronderzoek. De Boekmanstichting heeft hun daartoe een schrijfpdracht verstrekt.

Commissie inventarisatie en programmering kunst- en cultuuronderzoek *mevrouw I. van Hamersveld*

Op de bestuursvergadering van 28 april 1988 is een commissie ingesteld die zich in eerste instantie over de inventarisatie van lopend onderzoek gaat buigen, in tweede instantie over de programmering van kunst- en cultuuronderzoek in Nederland.

De werkzaamheden van deze commissie, die onder voorzitterschap staat van A.J.F.Köbben, zijn in de loop van 1989 van start gegaan. Mevrouw I. van Hamersveld is uitvoerend secretaris, de overige leden van de commissie zijn C. Schepel en C.B. Smithuijsen, respectievelijk bestuurslid en directeur van de Boekmanstichting en V. Bina, onderzoekscoördinator van de Stafdirectie Cultuurbeleid van het ministerie van WVC, als waarnemer.

De commissie is in de periode van verslaglegging twee keer bij elkaar geweest. Gedurende die periode is gewerkt aan de realisatie van het eerste deel van de taakstelling: het op

structurele wijze verwerven van gegevens over lopend onderzoek. Het eerste overzicht zal worden aangeboden in de vorm van een rapport waarin de resultaten van de inventarisatie zijn opgenomen en een aanzet tot programmering wordt gedaan.

In de commissievergadering van 22 november 1989 is het voorstel aangenomen dat voor de registratie van lopend onderzoek zoveel mogelijk wordt samengewerkt met de organisaties die een werkverband zijn aangegaan met het Nationaal Bureau voor Onderzoek Informatie (NBOI), in het bijzonder met het Sociaal-Wetenschappelijk Informatie en Documentatiecentrum (Swidoc) van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en met de Koninklijke Bibliotheek (KB). Deze samenwerking behelst een structurele uitwisseling van informatie over lopende onderzoeksprojecten tussen het Swidoc en de KB enerzijds en de Boekmanstichting anderzijds. Om die uitwisseling technisch te vergemakkelijken, heeft de Boekmanstichting besloten het door het Swidoc ontwikkelde geautomatiseerde ontsluitingssysteem voor de registratie van lopend onderzoek over te nemen. Als gevolg daarvan zal de Boekmanstichting een databank *Lopend kunst- en cultuuronderzoek* ontwikkelen. G. de Bruin begeleidt de technische kant van de totstandkoming van de databank. Een en ander zal overigens pas worden gerealiseerd als een deugdelijke financiële basis is gecreëerd.

De huidige inventarisatie, voorlopig nog een geschreven databestand, wijst uit dat er jaarlijks in totaal tussen de driehonderd en vijfhonderd onderzoeken op het werkteerrein van de Boekmanstichting plaatsvinden, waarvan ongeveer een kwart door studenten in afstudeerprojecten wordt uitgevoerd. Naast de diverse opleidingen kunstbeleid en kunstmanagement, zijn de universitaire studierichtingen die in het bijzonder gevoelig zijn voor 'kunst- en cultuuronderzoek' vooral te vinden in de Faculteit der Letteren en dan in het bijzonder bij kunstgeschiedenis, literatuursociologie en theaterwetenschap. In de sociale wetenschappen betreft het met name de communicatiewetenschap.

De inventarisatie van lopend kunst- en cultuuronderzoek heeft in de verslagperiode al tot resultaten geleid die een positieve bijdrage leveren aan het werk van de Boekmanstichting. Zo wordt uit het overzicht van lopend onderzoek geput voor de samenstelling van de rubriek *Onderzoeksberichten* in het *Boekmancahier*. Bovendien speelt het overzicht een rol als ideeënbank voor artikelen en boekbesprekingen in het cahier en als bestand van potentiële auteurs. Informeel wordt het bestand ook gebruikt bij beantwoording van vragen van studenten en andere onderzoek(st)ers over lopend onderzoek. De vragen hadden onder andere betrekking op de uitleen van bladmuziek in de popsector, museale voorzieningen voor blinden en visueel gehandicapten, een typologie van museaal onderzoek, culturele statistieken, filmcensuur, publieksonderzoek, lezen, evaluatieonderzoek in het theater, het economisch belang van culturele evenementen voor een regio of stad, kunstzinnige vorming, media, marketing in de kunsten.

De Boekman-Scriptieprijs

mevrouw I. van Hamersveld

In het kader van de registratie van lopend en recent afgesloten onderzoek aan Nederlandse universiteiten, hogescholen en onderzoeksinstituten en daarbuiten richt de stichting zich ook op de (afstudeer)projecten van studenten. Om te voorkomen dat op dat laatste gebied relevante onderzoeken onopgemerkt blijven, heeft de stichting een prijs voor de beste scriptie op het terrein van kunst en cultuur ingesteld. Op woensdag 30 mei 1990 werd de eerste Boekman-Scriptieprijs uitgereikt. Deze jaarlijkse prijs is bedoeld als blijk van waardering voor geschreven scripties, maar ook als aanmoediging voor nog aan te vatten studie-activiteiten op het terrein van kunst en cultuur in hun sociale context. De Boekman-Scriptieprijs bestaat uit een bedrag van f 1.500,- en publikatie van (een deel van) de scriptie, al dan niet in bewerkte vorm, onder auspiciën van de Boekmanstichting. De scriptie moet oorspronkelijk zijn en nog niet gepubliceerd. Over de toekenning van de Boekman-Scriptieprijs beslist een onafhankelijke jury, jaarlijks te benoemen door het bestuur van de Boekmanstichting. De jury bestaat uit ten minste drie en ten hoogste vijf personen.

De jury voor de Boekman-Scriptieprijs 1989 bestond uit H. van Dijk van de Faculteit Historische en Kunstwetenschappen, Studierichting Maatschappijwetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam, H. van Maanen van de Vakgroep Muziek- en Theaterwetenschap, Afdeling Theater, Rijksuniversiteit Groningen, W. Oosterbaan Martinus, redacteur Wetenschappen bij *NRC Handelsblad* en redacteur van de Jaarboekenreeks *Kunst en beleid in Nederland* van de Boekmanstichting, E. van Uiter, Faculteit der Letteren, Vakgroep Kunstgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam en P. Op de Coul, Vakgroep Theater- en Muziekwetenschap, Studierichting Muziekwetenschap, Rijksuniversiteit Utrecht. P. Op de Coul fungeerde tevens als voorzitter van de jury. Mevrouw I. van Hamersveld verzorgde het secretariaat. Tot haar werkzaamheden behoorden onder meer de opsporing van relevante scripties via contacten met bibliotheekmedewerk(st)ers, docenten en studietoelators aan hogescholen en universiteiten, de samenstelling en verzending van informatiepakketten, het leggen en onderhouden van contacten met (potentiële) deelnemers, de opstelling van het reglement en de organisatie van jurywerkzaamheden.

Voor de Boekman-Scriptieprijs 1989 meldden zich achtendertig deelnemers. De scripties waren afkomstig uit verschillende disciplines, te weten geschiedenis (zes), kunstgeschiedenis (zes), letteren en literatuursociologie (twee), muziekwetenschap (vier), theaterwetenschap (vier), museologie (een), kunstbeleid en kunstmanagement (zes), dat wil zeggen negenentwintig scripties uit de geesteswetenschappen. Van de zijde van de sociale wetenschappen doken in totaal negen scripties mee: sociologie (vijf), antropologie (een), sociale geografie (een), stedenbouw (een) en politicologie (een).

De eervolle vermeldingen gingen naar mevrouw W. Janssen, *Kunst in dienst van de architectuur: ontstaan en uitvoering van de percentageregeling voor rijksgebouwen 1945-1960*, (Rijksuniversiteit Groningen, kunstgeschiedenis), naar R. Oosterhuis, *Rivaliteit om kwaliteit: een sociologische beschouwing over de kunstadvisering*, (Universiteit van

Amsterdam, sociologie), naar J. de Graaf, *Flowers in the dustbin: een studie over punk vanuit cultuursociologisch perspectief*, (Katholieke Universiteit Brabant, sociologie), naar O. de Wit, *Van bioscoopverordening naar Bioscoopwet: de acceptatie van het medium film in de jaren tien en twintig op gemeentelijk en nationaal niveau*, (Erasmus Universiteit Rotterdam, geschiedenis) en naar mevrouw Ph. Lelieveldt, *Financiële noden der orkesten: de totstandkoming van subsidiëring van Nederlandse symfonieorkesten*, (Rijksuniversiteit Utrecht, muzikwetenschap). De winnaar van de Boekman-Scriptieprijs 1989 was J. Wilbrink met zijn scriptie over *De NUL-beweging, illusieeloos idealisme: een studie naar de opkomst van een kunstenaarsgroepering binnen het moderne kunstenaarschap*. Een bewerking van zijn scriptie wordt gepubliceerd in het Jaarboek *Kunst en beleid in Nederland 5* dat in het in voorjaar van 1991 verschijnt. Het rapport van de jury voor de Boekman-Scriptieprijs 1989 is gepubliceerd in het *Boekmancahier*, jrg. 2, 1990, nr. 4.

Internationale contacten

Circle

mevrouw I. van Hamersveld

Sinds de jaren zeventig maakt de Boekmanstichting deel uit van een netwerk van internationale onderzoeksinstituten, in de wandelgangen Circle genoemd. Deze afkorting staat voor Cultural Information and Research Centres Liaison in Europe. Circle is een initiatief van de Council for Cultural Co-Operation (CDCC) van de Raad van Europa. Alle landen die in 1954 de European Cultural Convention hebben ondertekend, zijn - samen met Finland en het Vaticaan - vertegenwoordigd in de CDCC, en bijgevolg ook in Circle. Door de *consultative status* die Circle binnen de CDCC inneemt, heeft zij de mogelijkheid ook vertegenwoordig(st)ers van niet-lidstaten van de Raad van Europa uit te nodigen, bijvoorbeeld landen uit Oost-Europa. De leden van Circle vergaderen in principe jaarlijks. In 1989 vonden echter twee bijeenkomsten plaats: een in Dublin en een uitgestelde jaarvergadering 1988 in Parijs.

Mevrouw Van Hamersveld was namens de Boekmanstichting op beide vergaderingen aanwezig. (Zie ook: Verslag van de 8e bijeenkomst van vertegenwoordig(st)ers van instituten voor onderzoek, informatie en documentatie op het gebied van culturele ontwikkelingen (Circle) op 9 en 10 januari 1989 te Parijs in de documentatiemap Circle 1989, in de bibliotheek van de Boekmanstichting). De bijdrage die de Boekmanstichting aan dit netwerk levert, werkt twee kanten uit. In de eerste plaats worden onderzoek(st)ers uit het buitenland attent gemaakt op de Boekmanstichting waar zij terecht kunnen voor literatuuronderzoek, introductiegesprekken over het kunst- en cultuurbeleid in Nederland en kennis van het culturele veld in Nederland. Via de Boekmanstichting worden zij in contact gebracht met personen en instellingen die van belang zijn voor de beantwoording van hun specifieke vraag.

Naast een groot aantal expliciete verzoeken om medewerking, worden buitenlandse onderzoek(st)ers ook op eigen initiatief geïnformeerd over de Nederlandse culturele situatie. Op basis van Circle-contacten is bijvoorbeeld een adreslijst opgesteld van personen en instellingen in het buitenland die regelmatig van Engelstalige informatie over Nederlands lopend onderzoek en pas verschenen publikaties worden voorzien. Een

gedeelte daarvan verschijnt bijvoorbeeld ook in verkorte vorm in *Circular*, het mededelingenblad van Circle. Aan publikaties van de Boekmanstichting worden sinds medio 1989 standaard Engelse samenvattingen toegevoegd; ook deze worden gedistribueerd in het buitenland. Met ingang van februari 1990 wordt in de bibliotheek van de Boekmanstichting aan publikaties over het Nederlandse kunst- en cultuurbeleid in een andere taal dan het Nederlands een apart taalkenmerk toegekend, zodat ook zoeken op een specifieke taalingang mogelijk wordt. Daarnaast vindt voorlichting plaats aan Nederlandse onderzoek(st)ers die op zoek zijn naar instellingen en contactpersonen in het buitenland.

Ten behoeve van Circle stelde mevrouw Van Hamersveld in 1989 een overzicht samen van universitaire en hogere beroepsopleidingen op het gebied van kunstbeleid en kunstmanagement.

Lopende projecten en onderzoeken 1991

De ontwikkeling van galeries in Nederland

onderzoek: mevrouw T. Gubbels

Het onderzoek naar de ontwikkeling van de galeries in Nederland in de afgelopen decennia bestaat uit een aantal deelonderzoeken. Allereerst een evaluatie van de Renteaankoopsubsidieregeling: kredietwaardige kunstkopers kunnen op afbetaling renteloos kunst kopen bij galeries die voldoen aan criteria van kwaliteit en professionaliteit. Het ministerie van WVC vergoedt dan de rente van aankopen die tussen de 1.250 en de 12.500 gulden liggen. Een tweede deelonderzoek betreft een aantal casestudies van galeries die al langere tijd bestaan. Deze galeries worden geplaatst in het kader van het professionaliseringsbegrip zoals dat onder anderen door B. Kempers is ontwikkeld. Ten slotte wordt een uitgebreid literatuuronderzoek verricht naar de beeldvorming van en over galeries in de literatuur, met name in de belangrijkste Nederlandse en buitenlandse kunsttijdschriften. Met de drie deelonderzoeken is in 1990 een begin gemaakt. Het onderzoek zal in 1991 worden voortgezet.

Bescherming van culturele goederen door Nederland

onderzoek: mevrouw T. Pronk

De in 1990 afgesloten studie van mevrouw T. Pronk naar de Unesco-conventie 1970 inzake de internationale bescherming van culturele goederen in vredetijd, vindt zijn pendant in een onderzoek naar de in Nederland vigerende nationale regeling op dit gebied: de 'Wet tot Behoud van Cultuurbezit'. De wet voorziet onder meer in een uitvoerverbod voor culturele goederen met een voor Nederland bijzondere cultuur-historische of wetenschappelijke betekenis. Na een historisch overzicht van de totstandkoming van de wet als zodanig, wordt aandacht besteed aan de doelstelling en werkingssfeer van de wet, de aard en omvang van de bescherming, en aan de gevolgen van de wet voor de (particuliere) eigenaars van kunstvoorwerpen. Nagegaan wordt in hoeverre de wet zijn doelstellingen verwezenlijkt of voorbijschiet: niet alleen komt het gekozen stelsel uitgebreid aan de orde, ook worden de financiële en juridische consequenties voor zowel eigenaar als overheid uitgebreid behandeld. Aan de orde komen verder de taak van de Raad voor het

Cultuurbeheer en de problemen die samenhangen met sanctionering en rechtsbescherming. De wet blijkt in cultuurpolitiek opzicht een redelijk efficiënt instrument. Juridisch gezien is het echter geen staaltje van zorgvuldige wetgeving: tot op heden hebben zich echter geen gevallen voorgedaan die zwakke onderdelen van de wet aan het licht brengen.

Het onderzoek zal in 1991 resulteren in een publikatie in het *Boekmancahier*.

Klankrechtwijzer

redactie: mevrouw T. Pronk

In 1987 werd op initiatief van de Boekmanstichting en in samenwerking met de Stichting Beeldrecht een serie artikelen gepubliceerd over beeldende kunsten en recht: de *Beeldrechtwijzer*. De *Klankrechtwijzer* is een tweede uitgave in deze reeks, dit maal tot stand gekomen in overleg met Buma/Stemra. Beide uitgaven zijn een initiatief van de Boekmanstichting onder een bepaalde redactionele formule: het op een toegankelijke manier beschrijven van juridisch ingewikkelde zaken voor zowel kunstenaars als de gebruikers van kunst.

In september 1990 werd besloten dat mevrouw T. Pronk de eindredactie op zich zou nemen van de *Klankrechtwijzer*. Deze bundel bestaat uit vijftien artikelen van specialisten op het gebied van muziek en recht. Aan de orde komt een groot aantal onderwerpen die raken aan de juridische - en daarmee vaak ook economische - positie van musici: het componeren en de compositie-opdracht, de positie van uitvoerende kunstenaars, producenten en omroeporganisaties, het muziekgavecontract, het mechanisch reproductierecht, muziekpiraterij, privé-kopiëren, plagiaat en merchandising. Speciale aandacht wordt geschonken aan improviserende musici, jazzmusici, popmuzikanten, de rol van de Nederlandse overheid en aan de mogelijke gevolgen van de Europese eenwording voor de muziekpraktijk. De *Klankrechtwijzer* zal in 1991 verschijnen bij de SDU.

Inventarisatie opvattingen restauratiemethoden

onderzoek: mevrouw T. Pronk

Onderwerp van studie is de monumentenzorg in Nederland met als thema: de opvattingen die met name in de laatste twee decennia zijn gehuldigd over de manier waarop monumenten van bouwkunst dienen te worden gerestaureerd. 'Archeologische monumenten' die in de Monumentenwet 1988 worden onderscheiden van de 'monumenten van bouwkunst', blijven buiten beschouwing. Opvattingen over restauraties zijn niet los te zien van de historie: de geschiedenis ervan loopt parallel met de geschiedenis van de Nederlandse monumentenzorg.

Hoewel in het onderzoek het accent ligt op de opvattingen over restauratiemethoden vanaf 1970, zal ook aandacht worden besteed aan de daaraan voorafgaande periode, dit om de ontwikkelingen in een historisch perspectief te kunnen plaatsen. De nadruk ligt op de laatste twee decennia omdat 1970 het jaar is waarin de Monumentenwet 1961 volledig in werking kon treden (de inventarisatie van monumenten was in 1969 gereed gekomen) en er

daarnaast een belangrijke reorganisatie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg plaatsvond.

Aan de hand van enkele belangrijke restauraties wordt aangegeven in hoeverre zich controversen hebben voorgedaan, op welke punten eventuele tegenstellingen tussen de belanghebbende partijen zich hebben toegespitst, en welke keuzen uiteindelijk zijn gemaakt. Met name de perikelen rond Paleis Het Loo dienen om tegenstellingen zichtbaar te maken: de verschillen in restauratieopvattingen leidden bijna tot een scheuring binnen de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond. Andere mogelijke casestudies zijn: de Sint-Servaes (actueel), het Rietveld-Schröderhuis (voorbeeld van restauratie van jonge bouwkunst), het Schielandshuis Rotterdam, Mauritshuis.

De gegevens worden verzameld door middel van literatuuronderzoek (betreft met name de periode tot 1970) en archiefonderzoek (1970-heden), en eventueel door middel van interviews. De verkennende (literatuuronderzoeks)fase is grotendeels afgerond.

Opkomst en ondergang van videokunst in Nederland

onderzoek: mevrouw P. Terreehorst, in samenwerking met Hedwich Robben en Miranda van der Spek

Ter gelegenheid van de opening van de tentoonstelling *Het lumineuze beeld* (14 september 1984) schrijft de recensent van het dagblad *Trouw*: 'Videokunst na twintig jaar volwassen'. Video is, net als film en fotografie, een zelfstandig medium en in zekere zin zelfs een bijproduct van een 'groot' medium: televisie. Wat nu precies de status is van video als artistiek medium en onderdeel van kunstbeleid, was in 1990 onderwerp van een door het Kijkhuis in Den Haag georganiseerde discussie en van een door de Boekmanstichting in datzelfde jaar ondernomen studie. Het onderzoek richt zich voor een groot deel op het bijeenbrengen van gegevens die de reconstructie van de 'opkomst' en 'ondergang' van het videobeleid mogelijk maken. Daarvoor is materiaal verzameld bij galleries en musea waar video sinds 1971 in het expositieprogramma werd opgenomen.

In 1980 stelt de Raad voor de Kunst een aparte videowerkgroep in. De commissies van de Raad bleken zo vaak met videoaanvragen te zijn geconfronteerd, dat de noodzaak werd gevoeld vast te stellen 'vanuit welk artistiek gezichtspunt video beoordeeld moet worden'. De subsidieperikelen hadden zich tot dan toe uitsluitend op lokaal en provinciaal niveau afgespeeld, vooral ook bij de toekenning van BKR-geld aan individuele kunstenaars. Het gebruik van video op lokaal niveau hield weliswaar verband met de exploratie van een nieuw medium binnen de beeldende kunst, maar was eerder geïnspireerd op het gedachtengoed van de Amerikaanse media-filosoof McLuhan: video als actiemiddel. Uit het onderzoek komt naar voren dat een belangrijk deel van de discussies rond video vanaf het begin verwarrend is verlopen. Is video nu beeldende kunst of niet? Dat er zoveel tijd werd besteed aan definiëringen, had een prozaïsche achtergrond: het moest duidelijk worden welke 'pot' in aanmerking kwam om de subsidieverzoeken naar toe en door te sturen: welzijn, film, of beeldende kunst. In het videoadvies van 1981 werd de oprichting van een aparte video-instelling van de hand gewezen. Bij de instelling van een tweede videocommissie, drie jaar later, vroeg mevrouw Y. van Baarle, toenmalig secretaris van de

Raad voor de Kunst, zich af of daardoor wellicht toch een trein was gemist en of videokunstenaars hiervan nog geruime tijd 'de wrange vruchten' moe(s)ten plukken.

Of dit het geval is moet enerzijds blijken uit de beschrijving van de verandering in de argumentatie voor de toekenning of afwijzing van subsidieverzoeken, zowel landelijk als lokaal (voor dit onderdeel wordt uitgebreid veldwerk verricht bij de steden die regelmatig met dergelijke verzoeken zijn geconfronteerd). Anderzijds zal uit een kleine beschouwende exercitie duidelijk worden dat de discussie rond video kan worden vergeleken met discussies rond andere 'nieuwe' disciplines (fotografie, film), wat het beeld van de problemen waarvoor de beeldende kunst door de opkomst van de video werd gesteld, verder aanscherpt.

De resultaten van het onderzoek zullen in 1991 worden gepubliceerd in het vijfde *Jaarboek Kunst en Beleid in Nederland*.

Decentralisatie van geld voor beeldende kunst naar de provincies en vier grote steden
onderzoek: mevrouw M. Thijsen

In opdracht van de afdeling Beeldende Kunsten, Bouwkunst en Vormgeving van het ministerie van WVC deed de Boekmanstichting een onderzoek gedaan naar de 'Geldstroom lagere overheden'. Dit is de bij het ministerie gangbare term voor de Tijdelijke bijdrageregeling provinciale bevordering beeldende kunsten en de Algemene welzijnsovereenkomst beeldende kunsten met Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en 's-Gravenhage.

Beide beleidsmaatregelen zijn in 1984 van kracht geworden. Daarmee kwam er een taakverdeling tussen de verschillende overheidslagen tot stand: het rijk is zich gaan toeleggen op de nationale en internationale bevordering van kwalitatief hoogstaande kunst, de lagere overheden op het landelijk instandhouden van een goed beeldende kunstklimaat. Om dit te realiseren kregen de provincies en de steden Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en 's-Gravenhage - voor het eerst in 1984 - gelden afkomstig uit de gelijktijdige beëindiging van de BKR.

De onderzoeksopdracht kende een tweeledig karakter: gevraagd werd om een gedetailleerde verslaglegging van de besteding van de 'Geldstroom lagere overheden' in 1988, plus inzicht in het bestedingspatroon van de eigen middelen die provincies en vier grote steden over de periode 1983 tot en met 1988 voor beeldende kunst beschikbaar stelden. Daarnaast werd om een kwalitatief onderzoek gevraagd naar de werking en effecten van de 'Tijdelijke beleidsmaatregel'. Het cijfermatige gedeelte van het onderzoek geeft inzicht in de wijze waarop de provincies en Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en 's-Gravenhage de hun ter beschikking staande gelden besteed hebben. De gegevens hiervoor werden verzameld aan de hand van de financiële verantwoording, bestedingsplannen en begrotingen van lagere overheden. Het evaluerend gedeelte geeft inzicht in de effecten van het gedecentraliseerde kunstbeleid. Naast gebruik van beleidsnota's als bron, werden gegevens verzameld via interviews met de betrokken partijen (provinciale en gemeentelijke beleidsmedewerkers, kunstenaars, leden van

adviescommissies, museumconservatoren, galeriehouders, medewerkers die verbonden zijn aan de kunstuitleen, culturele raden et cetera). Centraal stond daarbij het functioneren van de door provincies en steden gehanteerde beleidsinstrumenten, de haalbaarheid van de subsidievoorwaarden en de adviesstructuur, het beleid van provincies en steden en de positie van kunstenaars binnen het landelijke kunstcircuit. In 1990 werd aan het ministerie gerapporteerd over de provincies; in 1991 over de vier steden.

Geschiedenis van de Vereniging Het Concertgebouworchest

onderzoekers: mevrouw S. Hoogervorst en C.B. Smithuijsen

De Vereniging Het Concertgebouworchest werd opgericht in 1915 en kreeg op 8 april 1916 koninklijke goedkeuring. In haar vijfenzeventigjarige bestaan heeft de Vereniging zich ontwikkeld van belangenvereniging tot mede-oprichtster en medebestuurster van de in 1952 tot stand gekomen Nederlandse Orkeststichting tot beheer van het Concertgebouworkest. De viering van haar jubileum in 1991 vormde de aanleiding voor de opdracht aan verschillende auteurs, onder wie mevrouw S. Hoogervorst en C.B. Smithuijsen van de Boekmanstichting, de geschiedenis van de Vereniging te schrijven. In het door mevrouw Hoogervorst geschreven hoofdstuk 'Kwaliteit of spreiding: orkesten en overheid 1900-1990' wordt op basis van kamerstukken (ministeriële nota's, begrotingen en de handelingen van de Eerste en Tweede Kamer) een samenvatting gegeven van de belangrijkste gebeurtenissen en uitgangspunten in de betrekkingen van de overheden met de Nederlandse orkesten in het algemeen en het Concertgebouworkest in het bijzonder. C.B. Smithuijsen schrijft in zijn bijdrage 'De tempel der saamhorigheid: over de Vereniging "Het Concertgebouworchest" en de organisatie van beroepsmusici in Nederland 1915-1990' over de eerste vijfenzeventig jaar van het bestaan van de Vereniging, waarin zij incidentele en geregelde contacten heeft met andere organisaties en vakverenigingen van uitvoerende musici. Het overzicht van die contacten, opgesteld op basis van een grondige archiefstudie door R. Veltman, bestaat uit een vooroorlogs en een naoorlogs deel.

De geschiedenis van de Vereniging Het Concertgebouworchest verschijnt in 1991 bij De Walburgers te Zutphen.

Sociaal-democratie en cultuurbeleid

In samenwerking met de Wiardi Beckmanstichting organiseerde de Boekmanstichting in 1989-1990 drie ronde-tafelgesprekken over de (on)mogelijkheid van een socialistische cultuurpolitiek. Aan deze gesprekken werd deelgenomen door: Th. Adams, mevrouw Y. van Baarle, mevrouw G. van den Bergh, H. Blokland, mevrouw F. van den Burg, P. Kalma, J. Kassies, W. Oosterbaan Martinius, J. Reijs, J. Riezenkamp, B. Tromp, G. Verrips. Namens de Boekmanstichting namen H. van Dulken en C.B. Smithuijsen aan deze gesprekken deel. Deze ronde-tafelgesprekken dienen ter voorbereiding van een onder de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de Wiardi Beckmanstichting en de Boekmanstichting te organiseren studieconferentie. De conferentie is gepland in het najaar van 1991.

Jaarboek kunst en beleid in Nederland 5

In het voorjaar van 1991 verschijnt het vijfde Jaarboek in de reeks *Kunst en beleid in Nederland*. Het Jaarboek bevat bijdragen van mevrouw P. Terrechorst: 'Opkomst en ondergang van videokunst in Nederland'; J. Kabel: 'Beeldende kunst en auteursrecht'; Tj. Schiphof: 'Toneelcensuur in Nederland'; J. Wilbrink: 'De Nul-beweging; illusieeloos idealisme: een studie naar de opkomst van een kunstenaarsgroepering binnen het moderne kunstenaarschap'; P. Slot: 'Een vloek en een zegen: de katholieken en film in Nederland tot 1940'.

De redactie van de Jaarboeken bestaat uit mevrouw F. van den Burg, H. van Dulken (eindredacteur), B. van Heerikhuizen, J. Kassies (voorzitter), W. Oosterbaan Martinius en C.B. Smithuijsen.

Het Jaarboek *Kunst en beleid in Nederland* verschijnt bij uitgeverij Van Gennep BV te Amsterdam.

Manifestaties/presentaties 1989-1990

Op 4 januari 1989 werd het eerste exemplaar van de reader *Kunst en overheid, beleid en praktijk: inleidende teksten* aangeboden aan J.K. Gevers, voorzitter van het college van bestuur van de Universiteit van Amsterdam. In een aansluitende forumdiscussie leverden H. Verdaasdonk (hoogleraar literatuur sociologie KUB), mevrouw M. Ruardi (Stichting Schrijvers op School) en F. Niessen (lid van de Tweede kamer voor de PvdA) commentaar op het letterenbeleid van L.C. Brinkman, minister van WVC.

Op 16 maart 1989 discussieerden B. van Heerikhuizen (universitair hoofddocent sociologie van de Universiteit van Amsterdam), J.S. Cramer (directeur van de Stichting Economisch Onderzoek) en H. van Os (directeur van het Rijksmuseum te Amsterdam) over het boek *Een economie van de kunsten: beschouwingen over kunst en kunstbeleid* van H. Abbing.

Op 17 maart 1989 werd een contactdag *Kunstonderwijs* georganiseerd, waar het onderwijsprogramma op het gebied van kunstbeleid van verschillende universiteiten werd besproken. Achtereenvolgens kregen T. Böhm en mevrouw S. de Sitter van Culturele Studies van de Universiteit van Amsterdam, mevrouw N. Leigh van de vakgroep Kunstgeschiedenis van de Rijksuniversiteit Leiden en R. van Gaal van de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Utrecht het woord.

Op 4 april 1989 vond in het stadhuis van Den Bosch een discussie plaats naar aanleiding van de verschijning van de studie *Principe versus pragmatisme: dans- en mimebeleid* van mevrouw F. Cannegieter. Het eerste exemplaar werd in ontvangst genomen door J.C. Dona, wethouder te Den Bosch.

Op 20 april 1989 vond in het stadhuis te Gouda een discussie plaats naar aanleiding van het verschijnen van de studie *Daar ga je toch niet heen?: een oriënterende studie over jongeren en gevestigde kunst* van mevrouw M. de Waal. Het eerste exemplaar van het boek werd in ontvangst genomen door L.C. Brinkman, minister van WVC.

Op 6 juni 1989 was het vijftig jaar geleden dat Emanuel Boekman promoveerde op de dissertatie *Overheid en kunst in Nederland*. In de Boekmanzaal van het Amsterdamse

Stadhuis/Muziektheater werd dit feit herdacht met de onthulling van een door Th. van Delden ontworpen plaquette en de presentatie van het boek *Het leven als leerschool: portret van Emanuel Boekman*. E. van Thijn, burgemeester van Amsterdam, reikte het eerste exemplaar uit aan mevrouw C. Silbermann, de kleindochter van Boekman.

Op 15 juni 1989 werd een studie van mevrouw T. Gubbels naar het aankoopbeleid van musea onder de titel *Directies, collecties en commissies* gepresenteerd. Ter gelegenheid van de presentatie waren een museumdirecteur (W. Crouwel), de directeur van de Rijksdienst Beeldende Kunst (R. de Haas) en een hoogleraar kunstgeschiedenis (E. van Uiter) uitgenodigd voor een reactie op de resultaten van het onderzoek.

Op 3 november 1989 vond de contactdag *Kunstonderzoek* plaats. Mevrouw I. van Hamersveld gaf een overzicht van het lopend kunstonderzoek en mevrouw T. Gubbels hield een voordracht over haar evaluatieonderzoek van de *Tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea 1984-1987*. Aan het slot van de bijeenkomst werd aandacht besteed aan het kunstonderwijs en dan met name de problemen en mogelijkheden die samenhangen met de stages bij de opleidingen kunstbeleid/kunstmanagement.

Op 23 november 1989 vond er een discussie plaats tussen de heer M. Mourik, J.L. Heldring en P.R. Baehr, hoogleraar mensenrechten en buitenlands beleid aan de Rijksuniversiteit Leiden, dit naar aanleiding van het verschijnen van het boek *Culturele coëxistentie: een integrale benadering van buitenlands cultureel beleid*.

Op 21 december 1989 leverden N. Wilterdink (Universiteit van Amsterdam) en R. Ellemers (Rijksuniversiteit Groningen) commentaar op de studie *Cultuurdeelname in Nederland: een empirisch-theoretisch onderzoek naar determinanten van deelname aan culturele activiteiten* van H. Ganzeboom (Rijksuniversiteit Groningen).

Op 22 maart 1990 organiseerde de Boekmanstichting een Contactdag *Kunstonderwijs*. Op het programma stonden drie onderwerpen. Door Joost Smiers werd een korte schets gegeven van de plannen voor een Europese opleiding op het gebied van kunstmanagement die in 1992 aan de Hogeschool voor de Kunsten te Utrecht van start zal gaan. Voorts sprak Aad Hoetjes over de activiteiten van de Stichting Nederlands instituut voor kunst en management (Nikem). Tenslotte werd verslag gedaan van een inventarisatie van opleidingen kunstmanagement/kunstbeleid uitgevoerd door een stagiaire van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. De dag werd voorgezeten door A.J.F. Köbben.

Het *Jaarboek Kunst en beleid in Nederland 4* werd op 30 mei 1990 gepresenteerd met een debat over architectuur en stedelijke vernieuwing tussen G. Anderiesen en A. van Duivesteijn, directeur van het Nederlands Architectuurinstituut. Aansluitend vond de uitreiking van de eerste Boekman-Scriptieprijs plaats voor de beste scriptie die in 1989 op het terrein van kunst en samenleving is geschreven.

Op 1 juni 1990 werd afscheid genomen van mevrouw I. Wienesen-Blokker die ongeveer twintig jaar werkzaam is geweest op het secretariaat van de Boekmanstichting. Hoogtepunten in dit feest vormden de aanbidding van een liber amicorum door B. Kempers, het affiche dat Th. van Delden voor haar maakte en de lezing over het vrouwelijk naakt in de beeldende kunst door H. Dethier, hoogleraar filosofie aan de Universiteit van Amsterdam en aan de Vrije Universiteit Brussel.

Op 5 juni 1990 vond de presentatie plaats van *Kwaliteit te koop*, een studie van mevrouw T. Gubbels naar de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea. mevrouw D. Cannegieter, directeur van het Rijksmuseum Twenthe en Sj. Ex van het Centraal Museum Utrecht waren uitgenodigd om vanuit de praktijk over hun ervaringen met de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling te praten aan de hand van de onderzoeksresultaten.

De publikatie *Prijzen gerangschikt* werd gepresenteerd op een persconferentie op 25 juni 1990 ten kantore van het Amsterdams Uit Buro.

Tijdens een bijeenkomst op 26 juni 1990 bij de Boekmanstichting is *Kunst, kroniek en parlement 86-89* gepresenteerd. Onder leiding van de voorzitter van de Boekmanstichting, A.J.F. Köbben, discussieerden de Tweede Kamerleden M. Beinema (CDA), H. Dijkstal (VVD), F. Niessen (PvdA) en A. Nuis (D66) over de standpunten van de politieke partijen inzake het kunstbeleid.

Op 30 oktober 1990 hield de Amsterdamse hoogleraar sociologie A. de Swaan een referaat over het thema 'Kunst en staat'. Th. Quené, voorzitter van het Prins Bernhard Fonds trad daarbij op als co-referent.

Op 15 november 1990 vond in het kader van de jaarlijkse contactdag *Kunstonderzoek* een bijeenkomst plaats over het thema 'Publieksonderzoek voor podiumkunsten en musea'. Medewerking aan deze dag werd verleend door: mevrouw J. Plasschaert (bureau PQR), F. Spangenberg en P.P. Verheggen (bureau Motivaction), R. Verhoeff (Rijksuniversiteit Leiden), J.E.V. Temme (Rijksuniversiteit Leiden), P. Eversman (Universiteit van Amsterdam) en E. Tan (Universiteit van Amsterdam).

Op 24 november 1990 werd door de Nederlandse Vereniging voor Kunstbeleid en Kunstmanagement een studiedag georganiseerd over de betekenis van vriendenkringen voor orkesten, gezelschappen en musea. Deze bijeenkomst vond plaats in de grote zaal van de Boekmanstichting.

Op 4 december 1990 werd het eerste exemplaar van *De hulpbehoevende mecenas* uitgereikt door N. Wilterdink, voorzitter van de begeleidingscommissie, aan Th. Quené, voorzitter van het Prins Bernhard Fonds.

Publikaties Boekmanstichting

E. Boekman

Overheid en kunst in Nederland.

Integrale herdruk van het proefschrift en de stellingen uit 1939. Amsterdam: Boekmanstichting/Van Gennep, 1989 (Boekmanstudies 4).

F. Cannegieter

Principe versus pragmatisme: dans en mimebeleid in Nederland. Amsterdam: Boekmanstichting 1989.

H. van Dulken

Samenstelling en redactie (met T. Jansen): *Het leven als leerschool: portret van Emanuel Boekman.* Amsterdam: Boekmanstichting/Van Gennep, 1989 (Boekmanstudies 3).

Eindredactie van: *Boekmancahier: kwartaalschrift over kunst, onderzoek en beleid.* Amsterdam: 1e en 2e jrg, 1989/1990.

Eindredactie van: *Jaarboek Kunst en beleid in Nederland 4.* Amsterdam: Boekmanstichting/Van Gennep, 1990.

Boekbespreking van: J. Verheul en J. Dankers. 'Tot stand gekomen met steun van: vijftig jaar Prins Bernhard Fonds 1940-1990'. In: *Boekmancahier*, jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 374-379.

D. Elshout

Prijzen gerangschikt: een internationaal vergelijkend onderzoek naar toegangsprijzen voor podiumkunsten seizoen 1989/90. Amsterdam: Boekmanstichting 1990.

T. Gubbels

Directies, collecties en commissies: aankoopbeleid van vijftien musea en de Rijksdienst Beeldende Kunst. Amsterdam: Boekmanstichting 1989.

Eindredactie van: *Kunst, kroniek en parlement 1986-1989*. Amsterdam: Boekmanstichting 1990.

Kwaliteit te koop: een evaluatie van de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea 1984-1987. Amsterdam: Boekmanstichting 1990.

Kwaliteit als credo: inleiding bij de Tentoonstellingscatalogus, uitgegeven ter gelegenheid van de tentoonstelling 'beroep kunstenaar' in het Rijksmuseum Twenthe te Enschede georganiseerd door het Fonds voor de Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst, 1990.

Boekbespreking van: D. Kraaijoel. 'De Nieuwe Salon'. In: *Boekmancahier*, jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 276-279.

Boekbespreking van: R. Moulin. 'The French art market: a sociological view'. In: *Boekmancahier*, jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 127-129.

Boekbespreking van: H. Overduin. 'Het museum als obsessie'. In: *Aanwinstenlijst* 64, januari 1989.

M. Hendriksen

Samenstelling en redactie (samen met S. de Sitter: *Kunst en staat: teksten (1981-198) van Abram de Swaan over kunst en cultuur waaronder Kwaliteit is klasse*. Amsterdam: Boekmanstichting/Vakgroep Culturele Studies UvA, 1990.

S. Hoogervorst

'De kunsten in het parlement'. In: *Kunst, kroniek en parlement 86-89*. Amsterdam: Boekmanstichting 1990, pp. 37-138.

M. Mourik (met een voorwoord van J.L. Heldring)

Culturele coëxistentie: een integrale benadering van het buitenlands cultureel beleid. Amsterdam: Boekmanstichting 1989.

T. Pronk

'De Unesco-conventie 1970'. In: *Kunst en beleid in Nederland 4*. Amsterdam, Boekmanstichting/Van Gennep, 1990, pp. 95-125.

'Er ligt een roofstaat aan de Noordzee'. In: *NRC Handelsblad*, 11-12-1990

Buitenlands cultureel beleid; Nederland en zijn culturele betrekkingen; een literatuurlijst. Amsterdam, Boekmanstichting 1990, 127 blz.

'Kroniek kunst en beleid: de parlementaire jaren 1986-1989'. In: *Kunst, kroniek en parlement 86-89*. Amsterdam, Boekmanstichting 1990, pp. 141-265.

Verslag van de periode 1987-1989 over de Cupo. Amsterdam, Boekmanstichting 1990.

A.S. de Sitter

Samenstelling en redactie: *Kunst en overheid, beleid en praktijk: inleidende teksten.* Amsterdam: Boekmanstichting/Vakgroep Culturele Studies UvA, 1989.

C.B. Smithuijsen

‘Openbare cultuur en privatisering: de actualiteit van Boekmans proefschrift’. In: *Het leven als leerschool: portret van Emanuel Boekman 1889-1940.* Amsterdam: Boekmanstichting/Van Gennep, 1989, pp. 77-93.

‘Op naar de volgende afspraak: L.C. Brinkman, minister van cultuur 1982-1989’. In: *Kunst, kroniek en parlement 86-89.* Amsterdam: Boekmanstichting, 1990, pp. 11-35.

‘Musea, expositiebezoekers en sponsors’. In: *Boekmancahier*, jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 135-137.

‘Nivellering en distinctie: rang- en prijsverschil in concertzaal en schouwburg’. In: *Boekmancahier*, jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 15-26.

Samenstelling en eindredactie: *De hulpbehoevende mecenas: particulier initiatief, overheid en cultuur 1940-1990.* Zutphen: De Walburgpers, 1990.

A. de Swaan

‘Alles is in beginsel overal (maar de Mosselman is nergens meer): over het internationaal cultuurstelsel en het nationaal cultuurbeleid’. In: *Boekmancahier*, jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 328-343.

M. de Waal

Daar ga je toch niet heen?: een oriënterende studie over jongeren en de gevestigde kunst. Amsterdam: Boekmanstichting/Raad voor het Jeugdbeleid 1989.

Activiteiten medewerkers Boekmanstichting

Bijgewoonde congressen/symposia

D. Elshout en C.B. Smithuijsen presenteerden een paper op *the sixth International conference on cultural economics*, gehouden te Umeå in Zweden van 10-13 juni 1990.

Mevrouw T. Gubbels

- gaf op 3 maart 1989 een gastcollege op de School voor de Journalistiek te Utrecht over het beeldende kunstbeleid;
- verleende assistentie bij het opstellen van een enquête door de Culturele Raad Overijssel gericht op het verkrijgen van inzicht in het gemeentelijk beeldende kunstbeleid in Overijssel sinds de Tijdelijke Provinciale Bijdrageregeling;
- woonde op 15 april 1989 een studiedag bij over het noordelijk kunstbeleid Groningen;
- bezocht op 24 mei 1989 de studiedag Kunstmanagement: trend of noodzaak, georganiseerd door de Vakgroep Kunstgeschiedenis van de Rijksuniversiteit Leiden;
- bezocht 'Cultuurbeleid van de jaren tachtig', een discussie in de Balie te Amsterdam op 19 november 1989;
- organiseerde de ontvangst van de Vriendenkringen op de Boekmanstichting (24-11-1990), ter gelegenheid van een studiedag over de betekenis van vriendenkringen voor orkesten, gezelschappen en musea, georganiseerd door de Nederlandse Vereniging voor Kunstbeleid en Kunstmanagement (NVKKM);
- bezocht van 9 t/m 13 juli 1990 het vierjaarlijkse congres van de International Sociological Association (ISA) te Madrid en deed daarvan verslag in het Boekmancahier;
- bezocht op 26 oktober 1990 'De kunst van het verzamelen' een studiedag over het verzamelbeleid van musea voor oude kunst, waarin wetenschappers, museummedewerkers en vertegenwoordigers van veilinghuizen hun visie gaven op het verzamelen van oude kunst in Nederland. De studiedag was georganiseerd ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Hollandse meesters uit Amerika' in het Mauritshuis in Den Haag.
- was op 31 oktober 1990 aanwezig bij 'De daad van de keuze' de viering van het 35-jarig bestaan van de kunstuitleen in Nederland.

Mevrouw I. van Hamersveld

- woonde op 21 april 1989 de studiedag 'Vijftien jaar vrouwenstudies in Nederland' bij, onder auspiciën van de Siswo-stuurgroep Emancipatie-onderzoek;
- bezocht op 2 mei 1989 de themadag over kunstjournalistiek bij de Boekmanstichting;
- bezocht 'Cultuurbeleid van de jaren tachtig', een discussie in de Balie te Amsterdam op 19 november 1989;
- woonde op 2 mei 1990 een congres bij over onderzoeksopleidingen, georganiseerd door de Rijksuniversiteit Leiden;
- bezocht op 6 oktober 1990 het symposium 'Geografie van de verbeelding' georganiseerd door de Vrije Universiteit Amsterdam;
- bezocht op 26 oktober 1990 'De kunst van het verzamelen' een studiedag over het verzamelbeleid van musea voor oude kunst, waarin wetenschappers, museummedewerkers en vertegenwoordigers van veilinghuizen hun visie gaven op het verzamelen van oude kunst in Nederland. De studiedag was georganiseerd ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Hollandse meesters uit Amerika' in het Mauritshuis in Den Haag.

Mevrouw T. Pronk

- woonde in mei/juni 1989 in het Shaffy Theater het symposium bij over internationale culturele betrekkingen;
- bezocht op 5 en 6 april 1990 het symposium 'Cultuur zonder grenzen', georganiseerd door de Rijksuniversiteit Groningen;
- woonde op 17 september 1990 de persconferentie bij over de studie 'Verhuur en leenrecht' van de Stichting voor Economisch Onderzoek te Amsterdam;
- bezocht op 3 december 1990 het door Buma/Stemra georganiseerde symposium 'De dag van het vak'.

Commissies/begeleidingsgroepen

Mevrouw T. Gubbels is lid van de programmacommissie 'De kunst, de stad en de markt' en als zodanig betrokken bij de planning en de opzet van een onderzoek naar 'De rol van het bedrijfsleven ten aanzien van de beeldende kunsten in middelgrote gemeenten'. Het Bouwfonds Nederlandse Gemeenten heeft voor dit onderzoek een subsidie beschikbaar gesteld.

H. van Dulken is lid van de stuurgroep marketing van het CJP.

Mevrouw I. van Hamersveld maakt deel uit van de begeleidingsgroep 'Thesaurusproject voor literatuur over vrouwen en vrouwenstudies' van het Internationale Informatiecentrum en Archief van de Vrouwenbeweging.

C. Smithuijsen is lid van de stuurgroep 'Amsterdam Kunstenstad' en was secretaris van de Adviescommissie Structuur Hoger Muziekvakonderwijs.

Bijlage

Register Boekmancahier 1e en 2e jaargang 1989-1990

Artikelen

Anderiesen, Gerard en Arnold Reijndorp. Over de mogelijkheid en wenselijkheid van een stadsbouwkunst. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 380-387.

Bevers, Ton. Kunstsociologie in Nederland 1980-1990. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 5-18.

Bevers, Ton. Convergenties tussen overheid, markt en kunstwereld. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 79-83.

Bina, Vladimír. Cultuur en cultuurbeleid in Tsjechoslowakije. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 344-355.

Blokland, Hans. Over cultuurspreiding, distinctie en beschaving. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 227-244.

Eerd, Irene van. Het Holland Festival in ontwikkeling: van cultureel herstel naar culturele ambassade? Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 146-163.

Elshout, Dos. Museumbeleid nader belicht. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 105-115.

Goudriaan, René. Kunst en consumentengunst: een economische benadering. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 245-262.

Hendrikse, C.W.A. Kunst en bedrijfsleven, een ambivalente relatie. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 130-134.

Kassies, Jan. Pleidooi voor een culturele democratie. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 280-283.

Knulst, Wim. Excursie door de geschiedenis van vermaak en amusement. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 19-42.

Kuypers, Paul. De sociale distinctie van het toneelbeleid. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 85-93.

Maanen, Hans van. De kunst van het uitgaan. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 118-131.

Minkelis, Herber van de. Vertwijfeling en onzekerheid: over de veranderende beroepspositie van beeldende kunstenaars in Nederland na de opheffing van de Beeldende Kunstenaarsregeling. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 43-48.

Mijnhardt, W.W. Het nut van cultuurspreiding. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 174-177.

Slageren, Anne van. Filmfatsoen: moraliteit in de Nederlandse speelfilm vóór de Tweede Wereldoorlog. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 132-145.

Smithuijsen, Cas. Musea, expositiebezoekers en sponsors. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 135-137.

Smithuijsen, Cas. Nivellering en distinctie: rang- en prijsverschil in concertzaal en schouwburg. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 15-26

Spaaks, Anneke. De taal van de kunstenaar. Jrg. 2, 1990, 1990, nr. 3, pp. 40-51

Swaan, Abram de. Alles is in beginsel overal (maar de Mosselman is nergens meer): over het internationaal cultuurstelsel en het nationaal cultuurbeleid. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 328-343.

Tas, Jaap van der. De objectivering van de subjectiviteit: het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 283-289.

Tromp, Greetje. Achter de coulissen van het overheidsmecenaat: de plafondschildering van de Stadsschouwburg in Groningen. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 27-39

Towse, Ruth. Talent als wettig betaalmiddel: een economische analyse van de inkomenspositie van zangers. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 210-226.

Valkman, Otto. De crisis van het toneel is de crisis van het publiek. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 54-57.

Verdaasdonk, Dorothee. Kunstenaar én ondernemer: kunst- en beroepssociologische aspecten van de loopbanen van Nederlandse filmregisseurs. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 356-368.

Verdaasdonk, Hugo. Marketing en sociologie van het boek. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 4-14

Zuilen, Dick van. Cultuurdeelname van jongeren in Nederland: een cultuurpedagogisch perspectief. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 94-104.

Boekbesprekingen

Abbing, H. Een economie van de kunsten: beschouwingen over kunst en kunstbeleid. Verantwoording H. Abbing.

Besproken door K. Groenveld en H.O. van den Berg. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 54-60.

Frey, B.S. en W.W. Pommerehne. Muses and markets: explorations in the economics of the arts. Besproken door F. van Puffelen. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 266-268.

Ganzeboom, H. Leefstijlen in Nederland. Besproken door Bram Kempers. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 51-53.

Ganzeboom, H. Cultuurdeelname in Nederland: een empirisch-theoretisch onderzoek naar determinanten van deelname aan culturele activiteiten. Besproken door N. Wilterdink. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 60-63.

Glas, F. de. Nieuwe lezers voor het goede boek: de Wereldbibliotheek en Ontwikkeling/De Arbeiderspers vóór 1940. Besproken door M. Adang met een nawoord van F. de Glas. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 67-75.

Grauwe, P. de. De Nachtwacht in het donker: over kunst en economie. Besproken door Berend Jan Langenberg. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 263-266.

Gubbels, T. Directies, collecties en commissies: aankoopbeleid van vijftien musea en de Rijksdienst Beeldende Kunst. Besproken door J.S. Cramer. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 124-126.

Gubbels, T. Kwaliteit te koop: een evaluatie van de Tijdelijke aankoopsubsidieregeling moderne beeldende kunst ten behoeve van musea 1984-1987. Besproken door Teunis IJdens. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 369-374.

Jansen, T. Bedrijfsmonumenten en overheid: rijk, provincie, gemeente. Besproken door A.F.J. Niemeijer. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 116-118.

Kempers, B. Socialisme, kunst en reclame. Besproken door Paul Kalma. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 49-51.

Knulst, W. Van vaudeville tot video: een empirisch-theoretische studie naar verschuivingen in het uitgaan en het gebruik van media sinds de jaren vijftig. Besproken door Ton Bevers. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 119-123.

Kraaijpoel, D. De nieuwe salon. Besproken door Truus Gubbels. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 276-279.

Moulin, R. The French art market: a sociological view. Besproken door Truus Gubbels. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 127-129.

Noordman, D. Kunstmanagement: hoe bestaat het!? Besproken door Herber van de Minkelis. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 171-173.

Rheeden, H. van. Om de vorm: een eeuw teken-, handenarbeid- en kunstnijverheidsonderwijs in Nederland. Besproken door Din Pieters. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 168-170.

Tas, J.M. van der. Kunst als beroep en roeping. Besproken door Teunis IJdens, met een nawoord van Jaap van der Tas. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 268-276.

Verdaasdonk, H. De vluchtigheid van literatuur: het verwerven van boeken als vorm van cultureel gedrag. Besproken door M. Janssens. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 75-78.

Een vereniging van ernstige kunstenaars: 150 jaar Maatschappij Arti et Amicitiae. Besproken door A. Hoogenboom. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 63-66.

Verheul, J. en J. Dankers. Tot stand gekomen met steun van ... : vijftig jaar Prins Bernhard Fonds, 1940-1990. Besproken door Hans van Dulken. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 374-379.

Westen, M.G. (red.). Met den tooverstaf van ware kunst: cultuurspreiding en cultuuroverdracht in historisch perspectief. Besproken door Hans Blokland. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 164-167.

Onderzoeksberichten

Achten, Wim. Het toneelgezelschap van de Tivoli-schouwburg te Rotterdam onder de directie van Jan C. de Vos en Willem van Korlaar (1890-1895). Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 93-95.

Adang, Marc. De Vereniging Kunst aan het Volk (1903-1928). Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 145-147.

Baalman, Dirk. Jacob Frederik Klinkhamer (1854-1928), architect-ingenieur: opleiding, oeuvre, onderwijs. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 389-391.

Beentjes, Hans. Televisie kijken en lezen door kinderen. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 95-97.

Bevers, Ton. Selectie en selectiecriteria voor museumcollecties. Jrg. 2, 1990, nr. 6, p. 394.

Bevers, Ton. Particulier initiatief en overheidszorg in Nederland 1940-1990: podiumkunsten en particuliere cultuurzorg. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 89-90.

Blank, Hilde. Stad en prestige: cultuur, stad en stedenbouw. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 84-86.

Boer, C.H.J. de en Th.B.J. Noordman. Museumbekendheid. Jrg. 1, 1989, nr. 1, p. 73.

Boogaarts, Inez. Stad en prestige: de rol van internationale culturele festivals in steden in West-Europa en in de Verenigde Staten. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 86-87

Brinkerhof, Frits. De internationale positie van topkunstinstellingen in Amsterdam. Jrg. 2, 1990, nr. 5, p. 290.

Bruin, Kees. Particulier initiatief en overheidszorg in Nederland 1940-1990: letteren en het particulier initiatief. Jrg. 2, 1990, nr. 3, p. 90.

- Bunnik, Claartje. De effectiviteit van incidentele subsidies voor museale activiteiten. Jrg. 1, 1989, nr. 1, p. 71.
- Bunnik, Claartje. Deltaplan voor het cultuurbehoud. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 303-304.
- Burg, Mariëtte van der. Het bibliotheekgebruik van jongeren. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 294-296.
- Dautzenberg, H. Publieksonderzoek Van Reekum Museum Apeldoorn. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 71-73.
- Driessen, Frans. Evaluatie van de filmfondsen. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 190-191.
- Eijk, Nico van. Bemoeienis van de overheid met omroepprogramma's. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 97-98.
- Elshout, Dos. Musea en management. Jrg. 1, 1989, nr. 1, p. 66.
- Elshout, Dos. Internationale vergelijking toegangsprijzen van podiumkunsten. Jrg. 1, 1989, nr. 2, p. 143.
- Elshout, Dos. Verslag ICOM-congres: de cultuurscheppende taak van musea. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 157-159.
- Elshout, Dos. Geautomatiseerde ontsluiting volkenkundige collecties. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 191-192.
- Eijk, Nico van. Bemoeienis van de overheid met omroepprogramma's. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 97-98.
- Eijkelenboom, Kees. Corporate image van het cultureel jongeren paspoort. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 397-398.
- Ganzeboom, H. Het publiek van de Nederlandse musea. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 67-70.
- Goldhoorn, Bart. Ontwerp-onderwijs-onderzoek aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 181-182.
- Gubbels, Truus. Evaluatie tijdelijke aankoopsubsidieregeling voor musea van hedendaagse kunst. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 70-71.
- Gubbels, Truus. Verslag ISA-congres in Madrid: het twaalfde wereldcongres voor sociologen. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 307-309.

Hentenaar, Felix. Corporate image van het cultureel jongeren paspoort: psychologisch marktonderzoek Cultureel Jongeren Paspoort. Jrg. 2, 1990, nr. 6, p. 399.

Hietbrink, Susan. Particulier initiatief en overheidszorg in Nederland 1940-1990: geldstromen. Jrg. 2, 1990, nr. 3, p. 91

Hietbrink, Susan. Particulier initiatief en overheidszorg in Nederland 1940-1990: monumentenzorg. Jrg. 2, 1990, nr. 3, p. 91

Hol, R. Schade-inventariserend onderzoek van archief- en bibliotheekmateriaal van na 1800 bij het Algemeen Rijksarchief en de Koninklijke Bibliotheek. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 395-397.

Hoogenboom, Annemieke. 'De stand des kunstenaars': kunstschilders in Nederland in de eerste helft van de negentiende eeuw. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 178-180.

Hoogervorst, Sannie. Geschiedenis van de Vereniging Het Concertgebouworchest: het orkestenbeleid van de rijksoverheid. Jrg. 2, 1990, nr. 4, p. 188.

Janssen, Susanne. Hoe recensenten consensus bereiken over de kwaliteit van hedendaagse literaire werken. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 290-293.

Jong, Sabine de. Ouders en boekverwerving. Jrg. 1, 1989, nr. 2, p. 148.

Julien, Rob. Gemeentelijk kunstbeleid vergeleken. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 388-389.

Kamphuis, Jan. Tevredenheid na de aankoop van boeken. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 391-392.

Kempers, Bram. Particulier initiatief en overheidszorg in Nederland 1940-1990: museaal mecenaat: particulier initiatief en overheidsbeleid in Nederlandse kunstmusea. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 88-89.

Koelewijn, Jannetje. Geschiedenis van de Vereniging Het Concertgebouworchest: de musici. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 187-188.

Kooyman, René. Actieve en receptieve kunstparticipatie. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 156-157.

Korpel-Wysk, A. CBS-Museumstatistiek. Jrg. 1, 1989, nr. 1, pp. 73-74.

Land, Rob. Deltaplan voor het cultuurbehoud: inventarisatie van achterstanden in conservering en restauratie bij rijksmusea. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 305-306.

Leemans, Hein. Produkteigenschappen en het beslissingsgedrag van kopers en leners van literaire boeken. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 151-152.

Leur, Truus de. Geschiedenis van de Vereniging Het Concertgebouworchest: geschiedschrijving. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 185-187.

Lierop-Debrauwer, Helma van. De rol van het gezin in de literaire socialisatie van kinderen. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 148-150.

Maanen, Hans van. Jeugdtheater in de provincie Groningen: de verhouding tussen vraag en aanbod. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 296-297.

Maas, Ineke en René Verhoeff. Podiumkunsten en publiek: een onderzoek naar de omvang en samenstelling van het publiek van de podiumkunsten in Nederland. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 138-143.

Micheels, Pauline. Muziek in de schaduw van het Derde Rijk. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 189-190.

Montfort, Piet van. Het rendement van public relations-activiteiten van Nederlandse musea. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 143-144.

Montfort, Piet van. Deltaplan voor het cultuurbehoud: achterstanden in de conservering en restauratie van collecties bij niet-rijksmusea. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 306-307.

Nooy, Wouter de. Classificatie van literaire teksten. Jrg. 1, 1989, nr. 2, p. 151.

Prins, Hans. Het kopen, lenen en lezen van boeksoorten. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 293-294.

Pronk, Tineke. Inventarisatie opvattingen restauratiemethoden. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 394-395.

Ruelle, Hans. Het corporate image van het cultureel jongeren paspoort. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 398-399.

Rutten, Paul. De positie van Nederlandse popmuziek op de binnen- en buitenlandse markt. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 297-298.

Rutten, Paul. Populaire muziek op de Nederlandse hitparade, 1960-1985: een onderzoek naar culturele indicatoren. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 298-300.

Schiphof, Tjeerd. Toneel in het kader van de uitingsvrijheid. Jrg. 2, 1990, nr. 6, pp. 392-394.

Singeling, Joop. CBS-onderzoeken naar spreiding en consumptie van cultuur. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 153-156.

Smithuijsen, Cas. Particulier initiatief en overheidszorg in Nederland 1940-1990. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 87-88.

Smithuijsen, Cas. Geschiedenis van de Vereniging Het Concertgebouworkest: de Vereniging Het Concertgebouworkest en de belangenbehartiging. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 188-189.

Terreehorst, Pauline. Video in Nederland. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 301-302.

Thijssen, Marlou. Decentralisatie van beeldende kunst-gelden naar de provincies en vier grote steden. Jrg. 1, 1989, nr. 2, pp. 144-145.

Tilborghs, Dirk-Jan. Sociale, economische en culturele aspecten van niet-literaire fictie. Jrg. 1, 1989, nr. 2, p. 152.

Veltman, Robbert. Stichting Culturele Uitwisseling Nederland-Verenigde Staten. Jrg. 2, 1990, nr. 3, p. 92.

Verhaak, Pauline. Deltaplan voor het cultuurbehoud: cultuurregistratie bij rijksmusea. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 304-305.

Verhoeff, René. Publieksonderzoek bij het Holland Festival Oude Muziek 1990. Jrg. 2, 1990, nr. 5, pp. 300-301.

Vries, Jan de. De Nederlandse kunstkritiek en de moderne kunst (1900-1920). Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 180-181.

Woude, Corrie-Christine van der. Particulier boekenbezit in Vlaanderen en Holland, 1770-1850. Jrg. 2, 1990, nr. 4, pp. 182-185.

IJdens, Teunis. Kunstuitleen in Nederland. Jrg. 2, 1990, nr. 3, pp. 92-93.

Zuilen, Dick van. Corporate image van het cultureel jongeren paspoort: jongerenbeelden in het jeugdonderzoek 1985-1990. Jrg. 2, 1990, nr. 6, p. 398.

BOENMANS ICHTING

89

90

89

9

89

90

90

89

90